

Carl-Axel Gemzell

TYSK MILITÄR PLANLÄGGNING UNDER DET ANDRA VÄRLDSKRIGET: FALL SVERIGE

Tidskriften *Journal of Modern History* innehåller regelbundet (under rubriken "Trial Balloons") synpunkter beträffande angelägna uppgifter för forskningen. I marsnumret för år 1975 påpekas hur krigsutbrottet år 1914 länge stått i centrum för en utomordentligt livlig debatt, vilken ställt den efterföljande utvecklingen av första världskriget i skuggan. Som viktigare än krigsutbrottet framhålls den förändring det innebär att de krigförande, sedan illusionerna om ett kort krig krossats, beslutade sig för krigsansträngningar i en helt ny skala. Behovet av forskning rörande dessa beslut och deras djupare sociala, kulturella, intellektuella och psykologiska orsaker betonas.¹ Samma utveckling, bara ännu mera utpräglad och långtgående, kännetecknar också det andra världskriget. Den innefattar en väldig uppmobilisering och exploatering av människor och naturresurser, med uppenbara konsekvenser på en rad olika områden och långt in i framtiden samt allt större övergrepp på civila och neutrala.

Också beträffande det andra världskriget finns det således anledning uppmärksamma krigets upptrappning i fråga om intensitet och omfattning. För att kunna tränga in i eskaleringens orsaker behöver vi bl.a. undersöka den militära planläggningen. Hur utvecklades denna? I vad mån accepterade eller förkastade planerarna nya dimensioner av kriget? Vilka överväganden bestämde deras ställningstaganden?

Som testfall skall vi i föreliggande undersökning granska den tyska planläggningen under det andra världskriget mot Sverige, dvs. mot ett neutralt land, som inte självklart behövde involveras i planläggningen. Från första världskriget har vi tidigare dragit fram och analyserat en operationsstudie, vilken visar att en viss planläggning mot Sverige ägt rum vintern 1916—17.² Mer eller mindre under-

¹ *William Sheridan Allen*, "Thoughts on World War I, Fascism and the OSS (Trial Balloons)," *Journal of Modern History*, mars 1975, s. 97 f.

² *Carl-Axel Gemzell*, "En tysk operationsstudie mot Sverige från första världskriget", HT 1974, s. 181—203. Till resultaten i vederbörande uppsats kan följande fogas. Ett förnyat studium av originalet i Freiburg sommaren 1975 har givit vid handen att det innehåller upp-

byggda uppgifter om en planläggning mot detta land under det andra världskriget har med jämna mellanrum dykt upp. Genom att de tyska militära arkiven nu i huvudsak överförts till Freiburg i Västtyskland och är väl samlade finns det möjlighet att närmare granska och rekonstruera planläggningen i fråga. Materialet har blivit mera tillgängligt. Arkivmassorna har också blivit mera överskådliga genom katalogisering. (Detta gäller dock fortfarande inte beträffande de största bestånden, nämligen de från marinen, för vilka katalogerna ännu inte är färdiga.)

Till grund för inriktningen av undersökningen ligger uppfattningen att utrikespolitiska beslut i viktiga avseenden är resultatet av administrativa processer. Genom att problem reses och definieras, information kring dessa problem produceras och planering igångsättes struktureras situationen. De slutliga beslutsfattarna förses med de alternativ, som anger ramen för deras handlingsval.³

Den operativa planläggningsorganisationen i Tyskland, vilken verkat som en förebild för många länder genom sin effektivitet, utvecklades först i generalstaben, vars historia går tillbaka till Napoleonkrigen. Med generalstaben som förebild skapades fr.o.m. senare delen av 1800-talet också en planläggningsorganisation inom marinen. Den var länge splittrad på inbördes självständiga, rivaliserande staber. Vid utbrottet av det andra världskriget hade emellertid en enhetlig topporganisation utvecklats sig, benämnd sjökrigsledningen. Med tillkomsten av flyget som självständig vapengren på 1930-talet inrättades också en flygets generalstab (när vi fortsättningsvis endast talar om generalstaben avser vi den ursprungliga, således arméns generalstab). Från 1938 (och med ansatser redan tidigare) utvecklade sig i Oberkommando der Wehrmacht (OKW) en planläggningsstab, sammansatt av officerare från samtliga tre vapengrenar och med upp-

repade randanmärkningar (med blyerts) av en lägre officer inom det referat som utarbetade studien. Anmärkningarna är signerade och bär datum, vilket synes skola utläsas 5.3.(1917). I uppsatsen nämns att chefen för vederbörande referat lagt fram studien för sin avdelningschef den 7.3.1917 samt att han — efter överarbetning — fäst sin signatur under studien den 5.4.1917. Den förnyade granskningen har visat att den förstnämnda dateringen i stället kan vara den 7.4. (eller möjligen 2.4.). Ordningsföljden mellan överarbetningen och framläggandet av studien för avdelningschefen är således osäker. I vilket fall som helst synes studien i huvudsak ha tillkommit i början av mars 1917, varefter det gått en månad innan den helt färdigställdes. Under tiden hade den svenska regeringskrisen, vilken studien anknyter till, lösts genom tillkomsten av regeringen Swartz. Det fanns inga tecken i form av signaturer, förstreckningar eller randanmärkningar på att avdelningschefen eller någon annan överordnad tagit närmare del av studien. Detta tyder på att den uppfattats som inaktuell redan då den lades fram. Beträffande den allierade planläggning mot Skandinavien som förekom under det andra världskriget vet vi ej i vilken utsträckning den berörde Sverige. Materialet är här splittrat, fördelat på många olika arkiv och delvis otillgängligt. Planläggningen har därför ej kunnat läggas till grund för någon jämförelse. Om planerna se t.ex. *Llewellyn Woodward*, *British Foreign Policy in the Second World War*, Vol I, London 1970, s. 31—130; Vol II, London 1971, s. 16, 38, 582 ff.

³ Jfr *Graham T. Allison*, *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*, Boston 1971, s. 78 f.

gift att tjäna hela försvarets behov. Detta skedde i skarp motsättning till generalstabens anspråk på att tillvarata frågor rörande totalförsvaret. Avsikten var därvid också att skapa en ny planläggningsorganisation, mera avhängig av Hitler. OKW arbetade direkt under dennes ledning. Från den ursprungliga generalstaben bevarade de olika nytillkomna organen — mer eller mindre starkt i olika organ och under olika tider — en tradition av utrymme för individuella initiativ, också från yngre officerare av låg grad.

Även planläggningens tidigare faser och det förberedande arbetet på lägre nivåer kommer därför att dras in i undersökningen. Vi skall således så noggrant som möjligt försöka fastställa vilka initiativ som togs, vilka förslag och alternativ som presenterades och hur olika organ och underorgan därvid förhöll sig till varandra och till ett krig med Sverige.

I planläggningen mot Sverige under det andra världskriget kan tre olika skeden urskiljas: vintern 1939—40, vintern 1942—43 samt den därpå följande perioden fram till krigets slut. Dessa skeden sammanfaller nära med tre olika faser i krigets utveckling: den tveksamma upptakten under den första krigsvintern, krigets vändpunkt 1942—43 och den utdragna slutkampen. Undersökningen är dispositionsmässigt uppdelad i enlighet härmed på tre huvudavsnitt. Ett avslutande avsnitt sammanfattar och diskuterar resultaten av undersökningen.

1. 1939—40

Vid krigsutbrottet 1939 upplades en krigsdagbok för sjökrigsledningen. Den består dels av den egentliga krigsdagboken, del A, där viktiga underrättelser, beslut, order etc. noteras. Denna del föreligger i månadsvolymerna på vardera ungefär 800—1 000 sidor. I delarna B—E, uppdelade på olika underserier (B I osv.), har ett kolossalt omfattande material fortlöpande samlats och inordnats. Det omfattar protokoll, rapporter, lägesbedömningar etc., vilka den som fört krigsdagboken använt som underlag för sin framställning i del A och till vilka han i förekommande fall närmare hänvisar. Visst material är inordnat efter proveniens (t.ex. marinchefens redogörelser för sina föredragningar för Hitler) annat efter ämnesområde (t.ex. Östersjökrigsskådeplatsen).¹ En serie med beteckningen C III: Ostsee innehåller således, som rubriken anger, material rörande Östersjökrigsskådeplatsen. I en första volym, omfattande perioden 1939—42, föreligger en odaterad och osignerad operationsstudie mot Sverige. Den återfinnes i början av volymen mellan två dokument från resp. den 23 och den 26 januari 1940. Aktstycket, som är på sex sidor, utgör en avskrift (original exemplet, ej genom-

¹ För en utförlig redogörelse se *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht (Wehrmachtführungsstab)*, ed. *Percy Ernst Schramm*, Frankfurt am Main 1961 ff, vol II: 2, s. 1770 ff (utgivarens kommentarer).

slagskopia). Det rubriceras "Überlegungen zur Frage einer Landungsunternehmung auf Schweden." Efter rubriken följer en rad tvärstreck, vilket möjligen anger, att det är fråga om ett utdrag. Före rubriken har för hand tillfogats en romersk etta (I). Den kan vara avsedd att markera antingen att det ursprungligen ingått flera olika avsnitt i avskriften eller att detta utgör första överväganden rörande operationer mot Sverige. I serien ingår, som vi snart skall se, flera studier rörande Sverige från senare tidpunkter.²

Av innehållet i studien framgår, att den måste ha tillkommit efter november 1939. Det hänvisas nämligen till en tysk åtgärd att, i strid med Sveriges anspråk på 4-mils gräns till sjöss, utsträcka en tysk minspärr in till 3-milsgränsen. En sådan minering utfördes i slutet av november 1939.³ Det framgår också klart av innehållet, att tillkomsten måste sättas före ockupationen av Danmark och Norge den 9 april 1940. Studien kan således dateras till ungefär årsskiftet 1939—40. Den innehåller en genomgång av lämpliga mål för en invasion i Sverige i form av en kombinerad aktion med hjälp av armé, flotta och flyg. Studien förutsätter således, att en invasion är möjlig att genomföra.

I ett första avsnitt diskuteras vilka betingelser, som bör styra valet av invasionsområde. Därvid framhålles, att det ur politisk synvinkel kan synas angeläget att koncentrera slaget mot Stockholm för att så kanske snabbt kunna tvinga landet till underkastelse. Ur allmänmilitär synvinkel kan det emellertid vara viktigare att hindra ett eventuellt ingripande av England och att därför rikta angreppet mot området kring Göteborg samt att genom en spärr avstänga Sverige från kontakt västerifrån, över Nordsjön. Ur flygkrigföringens synvinkel framhålles önskvärdheten att välja ett operationsområde, som kan nå effektivt från tyska baser. Området preciseras till det mitt emot Mecklenburg och Pommern liggande Skåne. Också för armékrigföringen är detta Sveriges sydliga slättland gynnsamt för överraskande, snabba operationer. Vidare är Skåne med sina goda landsvägs- och järnvägsförbindelser lämpligt för en insats av större (armé-)förband. Marinen måste transportera över invasionsstyrkan (omfattande arméförband jämte flygvapnets markorganisation), skydda denna transport mot anfall av den svenska flottan och eventuellt nedkämpa kustbefästningar från sjösidan. Förutom att transportvägen bör vara så kort som möjligt har marinen således intresse av invasionsområdets läge i förhållande till svenska marinbaser samt av kustförsvaret i ifrågavarande område.

² Kriegstagebuch der Seekriegsleitung Teil C III: Ostsee, Sep. 1939—Dez. 1942, Marinearchiv: PG 32167. Aktbandet i fråga utnyttjades av förf. 1959 i samband med en inventering av marinens då i Admiralty, London, förvarade material. Det har numera överförts till Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg i.Br., där nya registreringsbeteckningar införts. I föreliggande uppsats har vi emellertid bibehållit de beteckningar som gällt då ett aktband utnyttjades och med vars hjälp det fortfarande kan identifieras.

³ Order utfärdades den 24 november 1939. Kriegstagebuch der Seekriegsleitung Teil A, Marinearchiv: PG 32023.

Ett andra avsnitt granskar närmare förutsättningarna i dessa avseenden. Det konstateras, att större delen av den svenska flottan ligger i Karlskrona och Stockholm. Endast en mindre del är förlagd till Öresund och Göteborg. Den förlängning, som gjorts av den tyska spärren i Öresund genom framskjutandet till 3-milsgränsen (jfr ovan), betydde, att en omfördelning av Sveriges sjöstridskrafter inom dess egna territorialvatten i praktiken förhindrades. Detta innebar, att man inte behövde räkna med några stora förändringar beträffande dispositionen av sjöstridskrafterna, särskilt inte under en period av spänning föregående en invasion. Det konstateras vidare, att det svenska kustförsvaret är koncentrerat till områdena kring Stockholm, Karlskrona och Göteborg. Öresundskusten har endast svaga befästningar. Det nämnes, att enligt underrättelser ingångna i september 1939 skall det också finnas befästa ställningar vid sydkusten ungefär öster om Trelleborg.⁴

Under ett tredje avsnitt diskuteras olika tänkbara invasionsområden med hänsyn till dessa betingelser. Resultatet blir, att östkusten från Stockholm till Karlskrona ej kan komma i fråga som invasionsområde. På västkusten är Göteborgsområdet ogynnsamt med hänsyn till kustbefästningar, långa avstånd för det tyska flyget etc. Gynnsammaste betingelser erbjuder södra delen av västkusten jämte Skåne. I ett fjärde avsnitt framhålles sammanfattningsvis två lämpliga invasionsområden. Dessa är Skånes sydkust — målet är här att erövra Trelleborg, Ystad och Malmö i en eller två etapper — resp. området Halmstad-Hälsingborg-Landskrona. Hamnförhållanden, försvarsanläggningar, järnvägsanslutningar etc. i de nämnda städerna skildras ingående liksom svenska försvarsdispositioner i berörda områden, möjligheterna att avvärja engelska och svenska angrepp mot invasionsflottan osv. Behovet av tyska sjöstridskrafter för att stödja en invasion i resp. område diskuteras.

I ett avslutande femte avsnitt konstateras, att vid ett val mellan de båda lämpliga invasionsmålen måste hänsyn tas till en särskild omständighet. Tyska angreppsavsikter mot Sverige går säkerligen inte att dölja. Svenskarna kommer med all sannolikhet att räkna med angrepp mot den närbelägna skånska sydkusten och träffa motsvarande motåtgärder. Det nämns i detta sammanhang möjligheten av en "taktisk" överraskning genom en invasion i morgontimmarna, efter överfärd av transportflottan nattetid. Tankegången är således här densamma som skulle läggas till grund för invasionen i Norge. Den sannolikt största "strategiska" överraskningen kan emellertid uppnås genom en aktion mot området Halmstad-Hälsingborg-Landskrona. Därvid kan man som kamouflage- och avlänkingsmanöver företa transportförberedelser i Stettin samt en (mindre)

⁴ Beträffande befästningsarbeten på sydkusten under år 1939 se redogörelse av försvarsstaben år 1947, tryckt i Förspelet till det tyska angreppet på Danmark och Norge den 9 april 1940, Handlingar rörande Sveriges politik under andra världskriget, Aktstycken utgivna av kungl. utrikesministeriet, Stockholm 1947, s. 355 ff (Bil Q).

landstigningsaktion mot Trelleborg-Ystad-området. Med tanke på att även möjligheterna för försvar av den svenska flottan i fall av en invasion mot Halmstad etc. bedöms som mindre och behovet av tyska sjöstridskrafter därmed också som mindre i detta fall⁵ bör ur marinens synvinkel detta angreppsmål vara att rekommendera. Det framhålls slutligen, att detta mål även lämpar sig väl som utgångspunkt för den ur allmänmilitär synvinkel önskvärda offensiven till lands mot Göteborg i syfte att skära av Sverige västerifrån.

Av innehållet i studien framgår, att den har ytterst preliminär natur och att den inte avser något omedelbart aktuellt krigfall mot Sverige. Studien är inte på något sätt kopplad till den på högsta ort just påbörjade planläggningen mot Norge. Inledningsvis säges, att en kombinerad operation med landstigning i Sverige kan komma i fråga om det politiska och ekonomiska tryck, som Tyskland förmår utöva på detta land, inte räcker till för att ge eftertryck åt krav, särskilt i ekonomiskt avseende, och om Tysklands försörjning med krigsviktiga råvaror hotas. Det är således fråga om klart offensiva överväganden.

I studien undersöks i detalj det svenska försvaret i de aktuella invasionsområdena. Däremot göres ingen granskning av försvaret i sin helhet eller av Sveriges aktuella politik, folkstämningar osv. och inte heller av behovet av trupper och transportkapacitet för en invasion. När det gäller det svenska försvaret etc. fanns det emellertid redan existerande bedömningar.

Generalstabens underrättelseavdelning utarbetade fortlöpande en noggrann beskrivning och bedömning av de skandinaviska ländernas försvar. En redogörelse i februari 1940 redovisade en beräknad krigsstyrka av den svenska armén på omkring 400 000 man, inklusive landstorm och reserver. I en handskriven kommentar till redogörelsen, daterad mars 1940, framhölls, att det totala antalet vapenutbildade i Sverige var väsentligt större men att med hänsyn till vapenleveranserna till Finland endast omkring 400 000 man kunde utrustas. Senare svenska redogörelser pekar på att siffran ej legat i underkant.⁶

⁵ I det fjärde avsnittet nämns dock möjligheten att i viss utsträckning reducera behovet av sjöstridskrafter som skydd åt invasionsföretag mot den skånska sydkusten genom att utlägga en minspärr vid Bornholm. Inom parentes tillägges också att ett brohuvud kan skapas genom insats av en luftlandsättningsdivision.

⁶ I en uppställning i redogörelsen anges mera exakt 175.000 man linjetrupper, 135.000 reserver samt 110.000 man landstorm. Detta kan jämföras med uppgifterna i den ovan citerade redogörelsen från den svenska försvarsstaben av år 1947. Denna uppger att Sverige vid månads-skiftet mars—april 1940 kunde mobilisera 240.000 man linjetrupper och i fråga om landstormsförband 80.000 man. Närmare de tyska beräkningarna ligger uppgifter i en redogörelse av Börje Furtenbach, enligt vilka arméns totala personalstyrka vid en fullständig mobilisering hösten 1939 skulle ha uppgått till i runt tal 217.000 man linjetrupper och drygt 155.000 man landstorm eller tillsammans omkring 370.000 man. *Börje Furtenbach*, "Sveriges militära resurser hösten 1939", *Aktuellt och historiskt*, 1959, s. 5—31. Den reduktion av det svenska försvaret, vilken beslutats år 1925, innebar att endast 3/5 av de värnpliktiga, vilket motsvarade

Efter krigsutbrottet och särskilt efter utbrottet av det finsk-ryska kriget hade en partiell mobilisering genomförts i Sverige. Denna noteras. De mobiliserade förbanden var emellertid i huvudsak förlagda i norr, vilket framhålles. Beväpningen av den svenska armén anges som oenhetlig men i sina moderna delar god. Den svenska flottan hade förstärkts jämfört med förhållandena under första världskriget. Dess sammanlagda tonnage anges till 100 000 ton och dess aktuella sammansättning till bl.a. 8 tunga kustpansarskepp (varav 2 moderniserade), 1 hangarfartyg (uppenbarligen avses flygplanskryssaren Gotland), 2 kryssare (1 modern) och 15 ubåtar (5 moderna). Ett flygvapen hade tillkommit, vilket anges omfatta 221 stridsflygplan. Fördelningen på olika typer preciseras i ett handskrivet tillägg. Den visar, att det till betydande del rörde sig om föråldrade eller ineffektiva modeller.⁷

I en avslutande totalbedömning av det svenska försvaret framhölls å ena sidan det goda soldatmaterialet, å andra sidan den korta utbildningen och bristen på positiv försvarsanda ("Wehrfreudigkeit"). I fråga om underofficerarna betonades, att de var väl utbildade men samtidigt delvis överåriga. Beträffande officerarna framhölls också den goda utbildningen, mot vilken ställdes bristen på erfarenhet liksom stabsofficerarnas överårighet. Dessa omdömen synes ha varit starkt schablonartade och övertogs år efter år ordagrant i bedömningarna. De är därför främst intressanta i den mån de ger uttryck för någon väsentlig förändring. De ovan angivna omdömena är oförändrade jämfört med en tidigare bedömning av år 1938.⁸ Denna avslutas emellertid med konstaterandet att den svenska armén

de som som uttogs till linjetjänst, övades i vapenbruk. Övriga fick göra handräckningstjänst. År 1936 utökades försvarsorganisationen. Det tog emellertid tid innan verkningarna härav slog igenom. Beträffande den svenska upprustningen från år 1936 och dess omfattning se *Karl Molin*, *Försvaret, folkhemmet och demokratin: Socialdemokratisk riksdagspolitik 1939—1945*, Stockholm 1974, s. 21 ff.

⁷ Redogörelsen från försvarsstaben år 1947 nämner 6 pansarskepp, 1 kryssare och 16 ubåtar (6 nyare). Furtenbach anger 8 pansarskepp (varav 3 under ombyggnad), 1 flygplanskryssare, 1 annan kryssare samt 16 ubåtar. Beträffande flygvapnet nämner redogörelsen från försvarsstaben en styrka på omkring 135 plan. Enligt Ulf Olsson kunde flygvapnet vid krigsutbrottet mönstra 195 plan. Olsson framhåller flygets svaghet och omodernerna sammansättning. Viss tillväxt skedde vintern 1939—40 men den gick långsamt på grund av importstopp. *Ulf Olsson*, *Upprustning och verkstadsindustri i Sverige under det andra världskriget*, Göteborg 1973, s. 106 f.

⁸ *Orientierungsheft Schweden* (Stand Dezember 1938), Militärgeschichtliches Forschungsamt, Freiburg: W 01—5/135. — Intressant är att denna bedömning från år 1938 framhåller Rysslands intresse av ett förvärv av isfria hamnar i Norge (Narvik och Lyngen nämns) samt av de svenska malmgruvorna i Kiruna och Gällivare. Illustrerad av en särskild kartbilaga diskuteras möjliga ryska anfallsriktningar. Som troliga invasionsområden anges Stockholm (inkluderande ockupation och utnyttjande av Åland som bas) samt den bottniska kuststräckan Skellefteå—Sundsvall (efter föregående ockupation av norra Finland). En framstöt mot övre Norrland från Murmanskbanan genom nordligaste Finland betecknas emellertid som osannolik på grund av geografiska förhållanden och stora avstånd. Däremot nämns möjligheten av smärre insatser genom luftlandsättningsgrupper mot malmgruvorna, malmbanan Luleå—Narvik samt mot utskeppningshamnarna Luleå och Gävle. Synpunkterna måste ses mot bakgrund av att år 1938

är lämpad för försvar mot en "icke väsentligt överlägsen fiende". Den är dock ej i stånd till angrepp mot en modern motståndare. I 1940 års bedömning har detta senare omdöme ändrats något. Det konstateras, att armén visserligen lider av att utbildning och materialanskaffning eftersatts allt för länge. Det framhålles emellertid, att Sverige nu försöker åstadkomma en förändring därvidlag och det konstateras, att arméns värde därigenom kommer att öka väsentligt under loppet av år 1940. Därefter heter det sammanfattningsvis, att den svenska armén framstår som lämpad inte bara för försvarsuppgifter utan även för partiella angrepp mot en ej väsentligt överlägsen motståndare. ("Die Armee erscheint zu Verteidigungsaufgaben auch in Verbindung mit Teilangriffen gegen einen nicht wesentlich überlegenen Gegner geeignet.")

Jämfört med 1938 har således omdömena om det svenska försvaret ändrats och dess avskräckande effekt bedöms som högre. Skillnaden är mycket markant, om vi jämför med de bedömningar, vilka samtidigt göres beträffande Norge och Danmark. Dessa länders arméer karakteriseras som varande av mindre värde på grund av bl.a. stora svagheter i fråga om numerär och utrustning.⁹

Aktmaterial från marinen antyder, att man där på vissa håll sett mera ringaktande på det svenska försvaret. Den 27 december 1939 innehåller sjökrigsledningens krigsdagbok en utvärdering av ingångna rapporter angående den partiella svenska mobiliseringen. Den knyts till överväganden rörande möjligheterna för Sverige att mera aktivt ingripa i det finsk-ryska kriget. I utvärderingen heter det, att rapporterna låter förstå svåra brister i de svenska truppernas utrustning och beredskap, i fråga om organisation samt i allmän försvarsanda.¹⁰ Beträffande

---

den tyska militära planläggningen var inriktad på Ryssland och Frankrike som potentiella motståndare. Dessa länders agerande och avsikter ägnades därför särskild uppmärksamhet. Till synpunkterna är ej knutna några rekommendationer i fråga om t.ex. planläggning för ett tyskt ingripande i Sverige för att möta en rysk aktion. I den operativa planläggning som vi rekonstruerat finns inga spår av någon dylik planläggning. Se *Carl-Axel Gemzell*, Raeder, Hitler und Skandinavien, Lund 1965, s. 28—71.

⁹ OKH, Oberquartiermeister IV, Abteilung Fremde Heere Ost, Die Wehrmacht Schwedens, Norwegens, Dänemarks, Militärgeschichtliches Forschungsamt, Freiburg: H 3/24. Avsnittet rörande Sverige är försett med talrika ändringar och tillägg från mars och november 1940. I tilläggen från november registreras resultatet av det svenska försvarets pågående upprustning. Det framhålles att officerskåren gjort en beaktansvärd prestation härvidlag under det senaste året. I ett annat tillägg från år 1940 talas om hur det finska folkets kamp jämte faran österifrån väckt det svenska folkets "sunda soldatgenskaper" till nytt liv. Från oktober 1940 föreligger en orientering över den svenska armén utarbetad inom samma avdelning i generalstaben. I denna orientering uppskattas den svenska arméns aktuella styrka till 120.000—130.000 man, varav en tredjedel stationerade vid den finska gränsen. Bristen på tungt artilleri påtalas liksom avsaknaden av ett modernt pansarvapen. (Endast två svaga stridsvagnsbataljoner förefinnes). Orienteringen innehåller en detaljerad översikt över det svenska flygväpet. Dess värde bedöms sammanfattande som ringa. Generalstab des Heeres, Abteilung Fremde Heere Ost (IIc), Schwedisches Heer, Handakte Etzdorf, Schweden 1940, Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes, Bonn.

¹⁰ Kriegstagebuch der Seekriegsleitung Teil A, Marinearchiv: PG 32024.

Sveriges politiska attityd framhålles det i en översikt i krigsdagboken den 17 november 1939 över de nordiska staternas hållning, att det finns en ogynnsam, entydigt mot Tyskland riktad stämning i Sverige, särskilt i handelskretsar och bland arbetarna.¹¹

Vi vet inte var och av vem invasionsstudien rörande Sverige utarbetats. Den avslöjar emellertid mycket initierad kunskap och visar, att den som författat studien haft tillgång till aktuella och detaljerade underrättelserapporter angående svenska försvarsdispositioner, hamnförhållanden osv. Han måste således ha tillhört någon av de högre staberna.

Vi har i annat sammanhang visat, hur Marinegruppenkommando Ost — ett nyinrättat organ avsett att leda sjökrigsoperationerna i Östersjöområdet — engagerade sig starkt för planeringen mot Norge. Däremot ställde sig sjökrigsledningens operationsavdelning starkt reserverad till denna planering. Detta gäller avdelningschefen Kurt Fricke, förste amiralstabsofficern Gerhard Wagner samt dennes biträde vid bearbetandet av operativa frågor Hansjürgen Reinicke.¹² Inom sjökrigsledningens operationsavdelning fanns det emellertid sedan hösten 1939 också en s.k. andre amiralstabsofficer. Denna post bekläddes av Heinz Assmann. Hans omfattande uppgifter innefattade att föra krigsdagboken, att förbereda marinchefen Raeders föredragningar för Hitler samt att allmänt biträda vid den operativa planeringen. Det har framhållits i litteraturen, att Assmann genom sin förmåga och ambition gjorde sin post mycket betydelsefull. Enligt en uppgift från år 1944 var Assmann den ene initiativtagaren till den planering rörande Norge, vilken inleddes i oktober 1939. Den andre initiativtagaren var Rolf Carls, från den 26 oktober 1939 chef för Marinegruppenkommando Ost.¹³ Assmann hade varit sakkbearbetare för en studie från sistnämnda organ våren 1939, vilken förordat utarbetandet av operationsstudier mot Dan-

¹¹ I detta sammanhang framhålles den engelska propagandans mycket skickliga arbete i de nordiska länderna. Kriegstagebuch der Seekriegsleitung Teil A, Marinearchiv: PG 32023.

¹² *Gemzell, Raeder, Hitler und Skandinavien*, s. 222, 278 ff; *dens, Organization, Conflict, and Innovation*, Lund 1973, s. 378 ff. I en studie av den 10.1.1940 angående ett anfall mot Norge berör Reinicke fördelarna av baser på Nordjylland vid en sådan aktion. Beträffande Sverige framhåller han emellertid endast, att det i samband med en aktion mot Norge måste framföras krav till Sverige på "strikt" (=protysk) neutralitet under fullt upprätthållande av leveransförpliktelser till Tyskland. Lagebetrachtung zur Studie Nord, OKM, Seekrieg 1939—(lucka), Studie Nord-West und Studie Nord, Marinearchiv: PG 32421.

¹³ Se *Gemzell, Raeder, Hitler und Skandinavien*, s. 52, 140, 220 ff; *dens, Organization, Conflict, and Innovation*, s. 378 ff. Marinegruppenkommando Ost inrättades hösten 1938. Ett motsvarande Marinegruppenkommando West organiserades i augusti 1939 för Nordsjön och Atlanten, att börja med stationerat i Sengwarden vid Wilhelmshaven. I augusti 1940 förlades det till Paris. I Wilhelmshaven-Sengwarden placerades i stället Marinegruppenkommando Ost, vilket därvid döptes om till Marinegruppenkommando Nord och jämte Östersjöområdet också ansvarade för operativ ledning över Nordsjön samt Danmark och Norge.

mark och Sverige.¹⁴ Det var han, som skrivit de kritiska bedömningarna rörande Sverige i krigsdagboken.

Tänkbart är, att Assmann antingen själv utarbetat studien eller att han förvärvat den från t.ex. Marinegruppenkommando Ost eller marinreferenten i OKW och fogat den till krigsdagbokens bilagesamlingar för att senare vid behov kunna göra bruk av den. Studien ger uttryck för en helt annan grundsyn beträffande möjligheterna i en krigsföring mot Sverige än den, som framträder i bedömningarna från generalstabens underrättelseavdelning. Den vittnar om ett starkt intresse för kombinerade aktioner (amfibieoperationer). Ett intresse för dylika aktioner hade framträtt i marinen redan före krigsutbrottet. Det spelade alltifrån början en viktig roll i dess och OKW:s överväganden rörande en aktion mot Norge.¹⁵ Blixtkrigskonceptionen, närmare bestämt tanken att överraskningsmomentet skall spela en central roll i en aktion, framskymtar också i studien. Denna konception var starkt omhuldad i OKW men möter också redan före det andra världskriget i vissa av marinens planer och överväganden.¹⁶ Den fick sitt förverkligande bl.a. i Norgeaktionen 1940.

I den tyska marinens operativa överväganden under åren närmast före det andra världskrigets utbrott spelade frågan om baser vid Atlanten en framträdande roll. Vid marinens stora krigsspel på våren 1939 diskuterades som alternativ för ett framskjutande av Tysklands basområde till Atlanten en offensiv landvägen till Norge. En sådan offensiv landvägen måste rimligtvis beröra Sverige. Alternativet Norge gavs emellertid en andrahandsplats efter Frankrike som mål för en utvidgning av operationsbasen och det synes ej ha gjorts till föremål för några närmare utredningar före det andra världskrigets utbrott. Kriget förde emellertid omedelbart frågan om ett basförvärv i Norge in i blickfältet. I oktober 1939 tog den tyske marinchefen, storamiral Raeder, upp frågan till ingående undersökning. Den engagerade under vintern 1939—40 i ökande grad också OKW och Hitler. Danmark drogs alltmera in i den planläggning som följde — inte som primärt mål, utan för att trygga förbindelselederna till Norge.

Redan på ett tidigt stadium aktualiserades också möjligheten att en aktion kunde beröra Sverige. Den tyske generalstabschefen Halder varnade i oktober 1939 för risken av konfrontationer med detta land i samband med arméoperationer mot Norge. Han framhöll överhuvud de stora svårigheter sådana operationer skulle möta i form av ytterst svåra terrängförhållanden, långa etapplinjer etc. och

¹⁴ Se *Gemzell, Raeder, Hitler und Skandinavien*, s. 117 not 18 och s. 120; *dens, Organization, Conflict, and Innovation*, s. 388.

¹⁵ Se *Gemzell, Raeder, Hitler und Skandinavien*, s. 52, 140, 220 ff; *dens, Organization, Conflict, and Innovation*, s. 378 ff, 397 ff.

¹⁶ Se *Gemzell, Raeder, Hitler und Skandinavien*, s. 187 ff, *dens, Organization, Conflict, and Innovation*, s. 312 f, 318.

gick t.o.m. så långt, att han hävdade, att de skulle ställa liknande anspråk på ett långtgående anspråkstagande av material- och rustningsresurser som en offensiv i syfte att erövra baser på den franska Atlantkusten. I fråga om ett anfall mot Danmark ställde han sig också avvisande med hänvisning till politiska och ekonomiska konsekvenser. En annorlunda inställning intogs omedelbart av OKW, som bagatelliserade svårigheterna beträffande ett basförvärv i Norge.¹⁷ OKW anfördes utarbetandet av de planer för en invasion i Danmark och Norge, som kom att utföras den 9 april 1940. Denna planläggning sträckte sig över vintern 1939—40.

Inom OKW:s operationsavdelning ansvarade ett särskilt referat (Gruppe L IV) för bearbetningen av kvartermästarfrågor inklusive militärpolitiska och förvaltningstekniska angelägenheter samt frågor rörande kontakter med civila myndigheter. I samband med planläggningen mot Norge utarbetade denna avdelning riktlinjer beträffande politiska och förvaltningstekniska krav och åtgärder gentemot de nordiska länderna. Från den 26 februari 1940 föreligger ett första förslag till åtgärder ”bei einer Besetzung Norwegens, Dänemarks und Schwedens”. Det upptar långtgående krav och åtgärder mot Sverige. De innebär bl.a., att Tyskland skall säkerställa försörjningen av tyska ockupationstrupper i Nordnorge via den enda järnvägslinje som förde dit, nämligen malmbanan Luleå-Narvik. Det heter närmare härom att det torde bli nödvändigt att installera ett tyskt ”Kommando”, varmed uppenbarligen avses någon form av kontrollorgan, i Luleå samt att ”säkra” järnvägslinjen. De premisser som lägges till grund för de utarbetade riktlinjerna anges utförligt. Beträffande Sverige heter det att förslaget utgår ifrån att hamnen i Luleå jämte malmbanan måste stå till säkert förfogande men att det för övrigt inte skall vara tal om någon ockupation (sonst keine Besetzung). Vidare anges som förutsättning att någon ockupation av ”Landesteilen” inte skall äga rum.

Samma dag utfärdades genom OKW direktiv för general Falkenhorst, vilken utsågs att leda en eventuell aktion mot Skandinavien och i denna egenskap inkopplades på planeringen. I dessa direktiv säges ingenting om åtgärder mot Sverige. Det heter, att krav beträffande försörjning av tyska ockupationstrupper i Nordnorge via malmbanan skall framställas men ej samtidigt med inledandet av operationer mot Norge utan först vid en senare tidpunkt. Ett nytt förslag från Gruppe L IV den 5 mars 1940 går på samma linje. Försörjning av tyska trupper via svenska järnvägar upptas således nu endast bland *senare* krav, vilka eventuellt kan komma i fråga sedan ett anfall mot Norge redan genomförts. Alla punkter om krav och åtgärder beträffande malmbanan *samtidigt* med ett anfall mot Norge har utgått. Däremellan hade Hitler den 1 mars 1940 utfärdat opera-

¹⁷ Se härom utförligt *Gemzell*, Raeder, Hitler und Skandinavien, passim och *dens*, *Organization, Conflict, and Innovation*, s. 370 ff.

tionsorder för en aktion mot Danmark och Norge (fall "Weserübung"). Här nämns Sverige överhuvud icke. Efter ytterligare mindre omarbetningar förelåg förslaget från Gruppe L IV den 12 mars 1940 i en slutgiltig version. Den 2 april 1940 — samma dag som Hitler beordrade att anfallet mot Danmark och Norge skulle utlösas sju dagar senare — översändes det till utrikesförvaltningen (Auswärtiges Amt).¹⁸

Frågan är nu: hur skall vi tolka de rudimentära och oklara uppgifterna beträffande Sverige i det första förslaget av den 26 februari 1940? Planeringsverksamheten i OKW är endast ofullständigt känd, eftersom aktmaterialet inte alltid bevarats. Den operativa planeringen leddes av Alfred Jodl, som var chef för den operativa sektionen (Wehrmachtführungsamt, senare kallad Wehrmachtführungsstab). I sin dagbok för den 6 februari 1940 noterade denne, att han med chefen för OKW, Wilhelm Keitel, åter diskuterat fall "Eisberg" (isberg). Bland de operativa akterna finns dock inget spår av några överväganden rörande en operation med en sådan beteckning. Däremot förekommer namnet i en krigsdagbok från den militära underrättelseorganisation, Abwehr, vilken ingick i OKW. Krigsdagboken härrör från avdelningen Abwehr II, vilken svarade för specialuppgifter, bl.a. sabotage och sabotagebekämpning och är bevarad i form av avskrifter, som dess chef, överste Lahousen, låtit göra jämte kopior av vad Lahousen själv infört i dagboken. Den 20 februari 1940 noteras i dagboken Hitlers beslut, att aktion "Eisberg" ej skall utföras. Den 16 mars 1940 heter det därefter, att en planerad aktion med syftet att skydda det svenska och norska industriområdet utvidgats med sabotageuppgifter för det fall, att fiendliga trupper landade på den norska kusten samt att aktionen erhållit täcknamnet "Eisberg". Av störst betydelse var därvid de svenska gruvanläggningarna i Lappland, järnvägen som fraktar malmen till Luleå och Narvik samt de för gruvdriften nödvändiga elektriska och tekniska installationerna. Dessa anläggningar var omedelbart hotade genom de engelska avsikterna beträffande en aktion i norra Skandinavien, vilka blev allt mer kända på tysk sida under våren 1940. Samtidigt var anläggningarna genom sin utsträckning svåra att skydda. Detta föranledde en framställning från Abwehr till utrikesförvaltningen att Sverige självt skulle förmås skydda industrin i norra delen av landet och särskilt kraftverket i Porjus (som försåg malmbanan och malmfälten med elkraft). Enligt en notis den 16 mars 1940 framhöll emellertid utrikesförvaltningen att den helst såg, att Abwehr ansvarade för skyddsuppgifterna.¹⁹

¹⁸ De olika förslagen ingår i en dossier från OKW med beteckningen OKW, L IV Chfsachen, Mappe "Weserübung". De uppvisar talrika randanmärkningar och korrigeringar av Warlimont, Jodl och Keitel (det första förslaget dock endast av Warlimont, jfr ovan) vilka visar att förslagen varit föremål för intensiv bearbetning i OKW. Direktiven till Falkenhorst av den 26.2.1940 återfinnes i en dossier från marinen med beteckningen I.Skl Io/Op., "Weserübung", Weisungen Führer, OKW Feb. 1940—Apr. 1940, Marinearchiv: PG 33225.

¹⁹ Jodls dagbok, National Archives, Alexandria, Va (mikrofilm); Kriegstagebuch Abwehr II

En norsk forskare, Sverre Hartmann, har i en populärvetenskaplig artikel kombinerat uppgifterna rörande fall "Eisberg" med förslaget av den 26 februari från Gruppe L IV. Han har dragit slutsatsen, att Hitler på ett visst stadium av förberedelserna på våren 1940 avsett att dra in Sverige i det planerade fälttåget mot Norden men ändrat sig. Det fall "Eisberg" som först förekommer i källorna skulle liksom förslaget av den 26 februari ha återspeglat de ursprungliga intentionerna hos Hitler. Dessa skulle ha gått ut på att ockupera Luleå och malmбанan.²⁰ Den 29 december 1939 noterar krigsdagboken från Abwehr II, att på hemställan av sjökrigsledningen sabotageåtgärder beordrats för att störa järnvägsförbindelsen Sundsvall—Östersund—Trondheim på grund av dess "livsviktiga" betydelse för transitotrafiken till England.²¹ Vi kan således konstatera, att Abwehr tidigt kopplats in på sabotageåtgärder i Skandinavien. Möjligt är, att fall "Eisberg" alltifrån början avsett någon form av Abwehr-aktion rörande industrianläggningar och kommunikationsnät i Sverige och Norge — antingen det nu gällt att skydda eller skada dessa beroende på tyskarnas och de allierades aktuella avsikter i norr. Ingenting tyder emellertid på att det bakom fall Eisberg på något stadium dolt sig planer beträffande ett fälttåg mot Sverige.

När det gäller förslaget från Gruppe L IV kan Hartmann åberopa intervjuuppgifter från dess chef Böhme (vilken signerat förslaget). Böhme har inför Hartmann uppgivit — och han har flera gånger upprepat detsamma inför författaren till föreliggande uppsats — att till grund för förslaget ligger direktiv som Böhme erhållit från "Ledningen" som höll i planeringen rörande Norge. Denna innefattade i tur och ordning Warlimont (chef för operationsavdelningen), Jodl, Keitel och ytterst Hitler. Detta måste emellertid inte nödvändigtvis innebära att, som Hartmann antar, premisserna rörande Sverige går tillbaka på Hitler.

(utdrag av överste Lahousen), Institut für Zeitgeschichte, München (mikrofilm). En förfrågan angående fall "Eisberg" som förf. år 1958 riktade till general Warlimont, under kriget chef för operationsavdelningen och stf. chef för den operativa sektionen i OKW, vidarebefordrade denne till generallöjtnant Böhme, som tjänstgjort under Warlimont som chef för Gruppe L IV och som var väl insatt i det bevarade källmaterialet. Böhme antog att fall "Eisberg" alltifrån början avsett diverse Abwehråtgärder med främsta syftet att skydda malmбанan. Warlimont till förf. 22.6.1958; Böhme till förf. 2.7.1958. Denna tolkning upprepades av Böhme och Warlimont till förf. vid intervjuer 17—18.1.1959.

²⁰ *Sverre Hartmann*, "Nordsverige skulle besättas", *Vecko-Journalen* 1958, Nr 11. Hartmann lyckas i sin artikel för första gången riktigt fastställa vem förslaget av den 26 februari 1940 härrör från, nämligen Böhme. För en tidigare diskussion rörande tolknings- och identifieringsproblem i samband med detta dokument se Beretning til Folketinget, bilag bd. XII, Köpenhamn 1951, s. 15 ff; *Walther Hubatsch*, *Die deutsche Besetzung von Dänemark und Norwegen 1940* s. 407 (2. uppl. Weserübung, Göttingen 1960, s. 394 ff); *Sverre Hartmann*, "Autentiske dokumenter og den historiske sannhet", *Militær Orientering*, 1952, s. 606—614. Hartmann ger emellertid i sin artikel år 1958 Böhme en starkt överdriven betydelse som "den officer som på sin tid fick i uppdrag att utarbeta riktlinjerna för en total eller partiell ockupation av Danmark, Norge och Sverige". Därom var det inte tal utan endast om de underordnade uppgifter inom ramen för planeringen mot Norge som vi ovan redogjort för.

²¹ *Kriegstagebuch Abwehr II* (utdrag av Lahousen).

Böhmes första förslag rörande krav och åtgärder gentemot de nordiska länderna, vilket det här är fråga om, tillställdes endast Warlimont och premisserna i fråga kan ha utformats av denne — eller av Böhme själv. Direktiven till Falkenhorst, vilka utgick samma dag, dvs. den 26 februari 1940, är däremot utfärdade i OKW:s namn.²² Detta innebär, att de måste ha godkänts av Keitel och enligt praxis också av Hitler. De innehåller ingenting beträffande en aktion mot Sverige — tvärtom heter det, som ovan nämnts, att krav beträffande transitering genom Sverige skall anstå till en senare tidpunkt, efter det att anfallet mot Norge genomförts.

Böhmes förslag befann sig således i otakt med intentionerna högre upp i ledningen. Det kan omöjligen användas som belägg för att Hitler planerat att anfalla Sverige utan får tas för vad det är: ett förslag tillkommet på lägre nivå inom OKW. Som sådant är det emellertid likafullt intressant för de synpunkter och bedömningar det ger uttryck åt.

Att presentera långtgående krav till — eller att t.o.m. intervensera i — Sverige i "Weserübungs" högkänsliga initialskede måste innebära risk för en synnerligen ovälkommen och farlig utvidgning av aktionen mot Norge och risk för att överraskningseffekten, på vilken denna byggde, gick förlorad. Förslaget är således präglad av omogenhet men samtidigt stor djärvhet. I sitt förslag den 5 mars 1940 motiverade Gruppe L IV utarbetandet av riktlinjer rörande politiska och förvaltningstekniska krav och åtgärder gentemot de nordiska länderna med att civila myndigheter av sekretesskäl ej fick kopplas in på planeringen och att förberedelser måste göras bl.a. för de noter, som måste presenteras de nordiska regeringarna vid inledandet av aktion "Weserübung". Den vanskliga överraskningsaktionen mot Skandinavien med dess krav på strängaste sekretess nödvändiggjorde att planeringen begränsades till OKW och att andra organ — t.ex. Auswärtiges Amt — hölls utanför. Detta komplicerade förhållandet till dessa organ samtidigt som det gav OKW nya funktioner. Det ställde OKW och dess underavdelningar inför stora och svåra uppgifter, där man saknade erfarenhet men i gengäld hade möjligheter att utveckla nya idéer och lösningar. Förslaget från Gruppe L IV kan ses som ett försök i en sådan riktning.

Hösten 1939 inrättades i OKW en "Sonderstab für Handelskrieg und wirtschaftliche Kampfmassnahmen". Marinen knöt långtgående förväntningar till denna stab, vilken avsågs att bli ett lednings- och koordineringsorgan beträffande handelskrigföringen i syfte att effektivisera denna och samordna de militära och

²² Därvid användes registraturbeteckningen OKW L III. Detta visar att direktiven utarbetats av den för planläggningen mot Norge speciellt tillsatta planeringsstaben i OKW, vilken kamouflerades under denna beteckning. Erfahrungen Weserübung, redogörelse av en av medlemmarna i planeringsstaben, Major von Tippelskirch, 18.8.1940, Kriegstagebuch der Seekriegsleitung Teil B V, 120: Handakte Weserübung, Marinearchiv: PG 32114.

civila myndigheternas verksamhet och krav efter förebild av det nyinrättade engelska sjöfartsministeriet. I spetsen ställdes en amiral, Karlgeorg Schuster. Vid sin sida hade han som stabschef Eberhard Weichold, en av de mera framträdande unga krafterna inom marinen. Det skulle emellertid snart visa sig, att detta nya organ ej blev funktionsdugligt. Detta har tillskrivits starka motsättningar mellan OKW och Auswärtiges Amt.²³

Från den 11 mars 1940 föreligger från staben en utförlig studie rörande de ekonomiska verkningarna om handelskriget utsträcktes till norskt och svenskt territorialvatten vid ett engelskt brytande av den norska neutraliteten. Resultatet blir, att Tyskland har väsentligt mycket mer att förlora än att vinna på en dylik situation. Beträffande både Norge och Sverige framhålles, att Tyskland ur krigs-ekonomisk synvinkel har allt intresse av att deras neutralitet upprätthålles i samma omfattning som tidigare. I fråga om Sverige betonas, att det med hänsyn till sin militära svaghet knappast kan antas besluta sig för ett militärt motstånd mot tyska åtgärder inom ramen för ett handelskrig. Det varnas emellertid för att England i tyska neutralitetsbrott kan se en frisedel för genommarsch genom Norge och Sverige till Finland och överhuvud för en engelsk motåtgärd i form av en aktion mot malmbanan mellan Narvik och Luleå. Vidare framhålles, att Sverige är avhängigt av import av bl.a. kol. För Tyskland innebär det en väsentlig belastning, om Sverige genom en orientering till Tyskland blir helt hänvisat att täcka sitt importbehov där.²⁴

Studien anför avslutningsvis en rekommendation från Auswärtiges Amt, vari det avrådes från att bryta den svenska neutraliteten som motåtgärd vid en engelsk kränkning av de norska territorialvattnen. I de enskilda punkterna åberopas bedömningar av andra expertorgan, bl.a. ekonomiministeriet (Reichswirtschaftsministerium) och Wirtschafts- und Rüstungsamt. Sistnämnda koordineringsorgan för rustningsfrågor och krigsekonomiska angelägenheter ingick även och sedan länge i OKW (som övertagit det från det gamla försvarsministeriet). I en bedömning den 4 mars 1940 — vars innehåll igenkännes i en motsvarande punkt i studien — hade Wirtschafts- und Rüstungsamt framhållit den engelska krigsekonomins stora avhängighet av import av vissa varor från Norge (särskilt beträffande legeringsmetaller, kalciumkarbid och aluminium). Det hade pekat på de möjligheter, som erbjöd sig för en tysk ekonomisk krigföring, koncentrerad mot dessa produkter, om ett engelskt väpnat ingripande i Norge skedde eller ifall Norge frivilligt uppgav sin neutralitet till förmån för England. Därvid hade framhållits,

²³ Se *Gemzell, Raeder, Hitler und Skandinavien*, s. 239 ff; *Michael Salewski, Die deutsche Seekriegsleitung 1935—1945*, Frankfurt am Main, 1970, s. 140.

²⁴ OKW, Sonderstab für Handelskrieg und Wirtschaftliche Kampfmassnahmen: Auswirkungen einer Nichtachtung der norwegischen und schwedischen Neutralität, Kriegstagebuch der Seekriegsleitung Teil C XII: Wirtschaftskriegführung, März 1939—Nov. 1943, Marinearchiv: PG 32208.

att varorna i fråga i huvudsak producerades i Sydnorge och att de var avhängiga av få kända kraftverk.²⁵

Studien måste uppfattas som ett svar på dylika mer eller mindre manifesta överväganden rörande ett utnyttjande av de skandinaviska länderna för den tyska krigföringen, till vilka vi även kan räkna ovan behandlade förslag och studier rörande Sverige och som ett försök att sammanjämka åsikterna hos olika organ. Den utgör ytterligare ett uttryck för det intresse, som i den tyska militära administrationen visas Sverige under den första krigsvintern 1939—40. Detta stod delvis under intryck av det finsk-ryska vinterkriget med de möjligheter det öppnade för en stormaktsintervention i Skandinavien. De granskade förslagen och studierna visar emellertid, hur denna situation gav utrymme för initiativ och bedömningar i vitt skilda riktningar. Därvid är det viktigt att notera den skarpa skiljaktighet i uppfattningarna, som framträdde mellan och delvis också inom olika organ. Vissa kretsar med anknytning till marinen och OKW ställde sig således öppna för att helt eller delvis dra in Sverige i kriget och initierade planer i denna riktning medan framför allt generalstaben genom sina bedömningar ställde sig avvisande härtill.

2. 1942—43

Omedelbart efter det andra världskrigets slut uppgavs det, att man vid de tyska stridskrafterna i Norge våren 1943 sysslat med överväganden rörande ett angrepp mot Sverige. Detta skedde i den sovjetiska militärtidskriften "Krasnaja Zvezda" den 26 juni 1946 genom en artikel skriven av generallöjtnant Bamler, som vid den aktuella tidpunkten varit stabschef hos den tyske militärbefälhavaren i Norge, generalöverste von Falkenhorst. Bamler redogjorde ingående för en operationsstudie, som han sade sig ha utarbetat. Artikeln publicerades på tyska i den östtyska tidskriften "Zeitschrift für Militärwesen" år 1957. Denna publicering föranleddes av en uppsats i den västtyska tidskriften "Wehrwissenschaftliche Rundschau" år 1956, skriven av professor Walther Hubatsch, som under kriget varit knuten till OKW som historiker. Hubatsch bagatelliserade Bamlers uppgifter och hävdade, att det endast rört sig om en obetydlig och föga verklighetsanknuten studie, tillkommen utan några som helst allvarigare avsikter mot Sverige.¹

²⁵ Betänkande från Wirtschafts- und Rüstungsamt 4.3.1940, tryckt i Beretning til Folketinget, bilag bd. XII, s 29 f. Beträffande Sveriges energiproblem (som man ofta skulle återkomma till i de tyska studierna) och dess stora behov av importerat kol se *Sven-Olof Olsson*, *German Coal and Swedish Fuel 1939—1945*, Göteborg 1975.

¹ *Walther Hubatsch*, "Operation 'Polarfuchs' — ein strategischer Schubladenentwurf", *Wehrwissenschaftliche Rundschau*, 6, Jan. 1956, s. 11—19. Se även *dens*, *Unruhe des Nordens: Studien zur deutsch-skandinavischen Geschichte*, Göttingen 1956, s. 206—225. I ett senare arbete nämner Hubatsch att OKW våren 1943 företagit "vorsorgliche Massnahmen für den

År 1960 utgav en amerikansk forskare, Earl F. Ziemke, ett arbete om tysk planering och krigföring på den nordeuropeiska krigsskådeplatsen under det andra världskriget. Undersökningen byggde på det bevarade och då i USA förvarade tyska aktmaterialet. Ziemke drog bl.a. fram och refererade en operationsstudie mot Sverige, som våren 1943 utarbetats av generallöjtnant von Schell, chef för den till Norge förlagda 25. pansardivisionen. Han visade också, att omfattande förberedelser gjorts för att våren 1943 bygga upp en operativ reserv i Norge i syfte att bl.a. möjliggöra ett angrepp mot Sverige.² Med hjälp av det bevarade och numera tillgängliga aktmaterialet är det möjligt att ytterligare komplettera den bild Ziemke tecknat.

Efter slaget vid El Alamein befann sig tyskarna hösten 1942 på full reträtt i Nordafrika. Den 7 november landsteg de allierade med stora styrkor i Marocko och Algeriet. Detta besvarades omedelbart med en tysk inmarsch i Tunisien. Vid en konferens i Hitlers högkvarter den 16 november 1942 konstaterades, att under de senaste dagarna ingångna rapporter från Sverige mycket samstämmigt vittnade om att den svenska regeringen tagit starkt intryck av händelserna i Nordafrika. Under månaderna november — februari följde den stora ryska vinteroffensiven, krönt av det tyska nederlaget vid Stalingrad. Genom en offensiv i februari — mars 1943 lyckades tyskarna emellertid stabilisera fronten i öster.

Fall eines schwedischen Kriegseintrittes". Han sätter dessa i samband med en höjning av de svenska inkallelserna och förnekar att angreppshandlingar mot Sverige var avsedda eller planerade. Därvid upprepas polemiken mot Bamler. *Walther Hubatsch*, *Kriegswende 1943*, Beiträge zur Wehrforschung, XI, Darmstadt 1966, s. 44. — Artikeln i *Krasnaja Zvezda* återger i facsimile första och sista sidan av Bamlers arbete, vilket inledes med ett brev till den sovjetiska regeringen, daterat den 16.4.1946. Bamlers år 1957 publicerade tyska version stämmer exakt beträffande dessa två sidor som publicerats på tyska i *Krasnaja Zvezda*. En kontroll av den rysk-språkiga texten som utförts av Stanislaw Szulczynski vid Lunds universitets historiska institution visar också noga överensstämmelse. "Zajavlenije byvševu generallejnanta germanskog armii R. Bamlera o germanskich planach napadenija na Sveciju pravitelstvu SSSR", *Krasnaja Zvezda*, 26.6. 1946; "Wortlaut des Berichtes R. Bamlers in der sowjetischen Militärzeitung *Krasnaja Swesda* vom 26. Juni 1946", *Militärwesen*, 1957, 1, s. 65—75; *R. Bamler*, "Operation Polarfuchs", *Militärwesen*, 1957, 1, s. 75—81.

² *Earl F. Ziemke*, *The German Northern Theatre of Operations 1940—1945*, Department of the Army Pamphlet, No 20—271. Washington 1960, s. 214 ff. Schell har bekräftat och kompletterat uppgifterna i en uppsats år 1961. *A von Schell*, "Die Operationsstudie von 1943", *Ny Militär Tidskrift*, 1961, s. 35—42. Sedan Ziemke skrev sin undersökning har vissa försvunna delar av OKW:s krigsdagbok för år 1944 kommit i dagen. Däri ingår bl.a. översikter över lägesutvecklingen i Norden. Professor Percy Ernst Schramm, som förde dagboken och som skrivit vederbörande översikter, bygger dem på meddelanden från en lägre officer i OKW:s operationsavdelning, major Jordan, vilken ansvarade för bearbetningen av frågor rörande den norra krigsskådeplatsen. I ett avsnitt rörande Norge, daterat den 1 februari 1944, nämns att man på tysk sida ungefär ett år tidigare undersökt frågan om man offensivt kunde möta faran av ett svenskt anfall mot Norge. Det hade emellertid visat sig att detta inte var möjligt. "Die Lage im Norden", översikt av *Schramm*, tryckt i *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht (Wehrmachtführungsstab)*, Nachtrag zu Bd. IV/1, Frankfurt am Main 1969, s. 35 ff.

Invasionen i Afrika visade att de västallierade undvek ett anfall mot Europas mitt och i stället föredrog en perifer strategi. Detta ökade risken för en invasion i Norge, vilken framträtt allt starkare under år 1942. Den aktualiserade också Sveriges situation. Den 27 november 1942 rapporterade militärattachén i Stockholm att man vid en framgångsrik allierad landstigning i Norge hade att räkna med att Sverige skulle stoppa den tyska försörjningen av trupperna i Norge via svenska järnvägar, vilken existerat sedan 1940.³

Under år 1942 tillfördes trupperna i Norge en rörlig enhet i form av den 25. pansardivisionen. Den 12 september 1942 beordrade Hitler att den fram till början av år 1943 skulle utbyggas till ett "kampfkräftigen Panzerverband".⁴ Vid konferensen den 16 november framhöll han, att ett obetingat säkrande av det norra flankområdet var viktigare för honom än en långt syftande offensiv i Ryssland under den kommande våren och beslutade om stärkande av trupperna i Norge och Danmark. Motsvarande order utgick följande dag. Med den 25. pansardivisionen som kärna skulle en operativ reserv skapas i Norge, dels genom omorganisationer där, dels genom överförande av förband från fronten i Ryssland, så fort de kunde frigöras.⁵ Förverkligandet av dessa avsikter gick emellertid att börja med långsamt. Vid årsskiftet 1942—43 tillträdde Schell posten som chef för den 25. pansardivisionen. I en första rapport den 6 januari 1943 framhöll han, att det mesta ännu saknades, när det gällde att förverkliga de tidigare tillkännagivna avsikterna och bygga ut förbandet till en effektiv enhet. Pansar och artilleri var för svaga, fordon saknades osv.⁶

Ledningen av de tyska trupperna på de olika krigsskådeplatserna var fördelad på OKW och generalstaben. Trupperna i Norge leddes av Armeeoberkommando (AOK) Norwegen, vilket i sin tur sorterade under OKW. Chef var Falkenhorst med Bamler som stabschef. Enligt en notis i OKW:s krigsdagbok den 15 februari 1943 vände sig Bamler den 15 januari 1943 direkt till Jodl, dvs. till ledaren för OKW:s operativa planläggning och bad om ett muntligt samtal med denne angående frågor, som rörde uppgifterna för trupperna i Norge. Jodl gav i ett svar den 19 januari sitt samtycke till ett sådant samtal, vilket ägde rum den 15 februari i Hitlers högkvarter. I OKW:s krigsdagbok är endast samtalsrubrikerna noterade. De omfattade bl.a. frågan om skapandet av den operativa reserven i Norge, dvs.

³ OKW:s krigsdagbok den 16.11.1942 och 5.1.1943, Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht (Wehrmachtführungsstab), vol II: 2, s. 968, vol III: 1, s. 18. Beträffande oroande rapporter från Skandinavien samt angående Sveriges attityd se även *Ziemke*, s. 252; *Wolfgang Wilhelmus*, "Schweden und das faschistische Deutschland im zweiten Weltkrieg," Zeitschrift für Geschichtswissenschaft, 1973, s. 805.

⁴ Order från Hitler 12.9.1942, refererad i skrivelse från generalstaben 1.1.1942, OKH Norwegen, 81.42—22.2.44, Teil I, Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg: H 22/106.

⁵ Telegram OKW-generalstaben 17.11.1942, *ibid*.

⁶ 25. Panzer-Division, Kommandeur, Lage der Division, 6.1.1943, Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg: AOK 20/45273. Bamler har sett och påtecknat dokumentet den 9 januari.

överförandet av ytterligare förband dit och en fortsatt utbyggnad av pansardivisionen.⁷

Dessemellan gjorde OKW:s operativa sektion (Wehrmachtführungsstab) den 5 februari 1943 en bedömning rörande troliga invasionsområden i Europa. Det framhölls, att man måste räkna med risken för fientliga landstigningar — på den iberiska halvön när som helst, i Skandinavien sannolikt i mars-april och i väster fr.o.m. maj. Förstärkning av trupperna i Norge och i väster föreslogs. Beträffande Norge betonades också, att trupperna där måste erhålla direktiv för det fall att Sverige gick in i kriget (mot Tyskland) och att flygvapnet omedelbart måste träffa förberedelser för en sådan situation.⁸ Ett beslut i denna riktning lät emellertid vänta på sig.

Den 10 mars 1943 nämner OKW:s krigsdagbok, att den operativa sektionen med hänsyn till Sveriges ”undurchsichtige” hållning två dagar tidigare föreslagit, att AOK Norwegen skulle få i uppdrag att anställa överväganden rörande vilka åtgärder, som skulle vidtagas, om svenskarna ingrep på fiendens sida. Målet skulle därvid vara att genom en rörlig krigföring hindra, att en allierad invasionsarmé förenade sig med den svenska armén. Vidare skulle varje tillfälle utnyttjas för att genom en offensiv krigföring in på svenskt område ta luven av eventuella svenska angreppsavsikter redan i deras linda.

Krigsdagboken anmärker, att förslaget ej antagits i denna form. I stället hade en order utarbetats, enligt vilken AOK Norwegen och AOK 20, under vilket organ de tyska trupperna i norra Finland sorterade och vilket också var underställt OKW, gemensamt fick i uppdrag att utarbeta en kort studie rörande operationer i hela det skandinaviska området (inklusive norra Finland) i samband med en allierad invasion. Studien skulle behandlas med största sekretess inom en så liten krets av medarbetare som möjligt. Hitler beslutade, att inte heller denna order skulle utfärdas. Dess innehåll meddelades emellertid muntligen den 16 mars 1943 vid en konferens i Berlin mellan Jodl, stabschefen i AOK 20 samt operationsofficern vid AOK Norwegen, Lossberg.⁹

I notisen i krigsdagboken under den 10 mars 1943 heter det beträffande den andra order, som utarbetades i OKW, att denna angav en rad uppgifter efter en allierad invasion. Bland dessa anföres en särskild punkt att varje antydan till kränkning av svenska territoriella rättigheter skulle undvikas. Den 13 mars noteras emellertid i krigsdagboken ett meddelande från Jodl, enligt vilket Hitler håller fast vid avsikten att skapa en operativ reserv i Norge. Beträffande den 25:e pansardivisionen heter det därvid, att den skall utbyggas till ett tungt be-

⁷ Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht (Wehrmachtführungsstab), vol III: 1, s. 129.

⁸ Ibid, s. 100.

⁹ Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht (Wehrmachtführungsstab), vol III: 1, s. 198 ff.

väpnad motoriserad enhet, mot vilken ”Schweden keine Abwehrmittel besitzt”.¹⁰ Hitlers attityd beträffande förberedelser mot Sverige synes således ha varit starkt ambivalent.¹¹

Det går inte att med säkerhet fastställa när och varifrån initiativet till en planläggning mot Sverige ursprungligen kom.¹² Vi kan emellertid konstatera, att överväganden pågick vid trupperna i Norge redan tidigt under våren 1943. I sin rapport den 6 januari 1943, vilken var avsedd för AOK Norwegen, nämnde Schell att han behövde 4—6 veckor för att skola 25. pansardivisionen för ”alla uppgifter”. Bland det som måste tränas angav han bl.a. en offensiv krigföring mot Sverige, innefattande ”Durchbruch in Tag und Nacht, dauernden Kämpfen durch Sperren (Minen) entlang von Wegen, über Abschnitt. Wo es glückt, tiefes, unaufhaltsames Weiterstossen ohne Rücksicht auf Nachbarkolonnen.”

Den 14 januari 1943 lät Bamler bilda två olika grupper av generalstabsofficerare, verksamma vid olika truppenheter i Norge. De fick 8 dagar på sig att inkomma med förslag hur man skulle möta en allierad invasion i Norge enligt noggrant angivna premisser. Dessa angav storleken av en allierad invasionsarmé till 20 divisioner. Som dess mål angavs att erövra hela Skandinavien och att därvid marschera in också i Sverige. Beträffande detta land framhölls, att

¹⁰ Ibid, s. 206 f.

¹¹ Jfr *Ziemke*, s. 256.

¹² Enligt vad Bamler uppger i sin artikel kallades han genom ett telegram i slutet av december 1942 personligen till OKW där han av Jodl muntligen erhöll direktiv för utarbetandet av en operationsplan mot Sverige. Efter sin återkomst till Norge satte han omedelbart sin förste generalstabsofficer (operationsofficer) överste von Lossberg in i dessa direktiv och igångsatte arbetet tillsammans med denne. Lossberg i sin tur har uppgett att det var han som initierade planeringen. Intervju med Lossberg 25.1.1959. Att initiativet delvis kom från Norge har också nämnts av Warlimont. Denne uppgav att Quisling och Terboven framhållit faran för en allierad landstigning i Sverige och att de önskade att förberedelser skulle vidtagas för ett tyskt ingripande mot detta land. Intervju med Warlimont 18.1.1959. (Jfr *Sverre Hartmann*, *Nyt lys over kritiske faser i Norges historie under annen verdenskrig*, Oslo 1965, s. 152.) Warlimont betonade att det fanns en akut oro för en allierad landstigning i Skandinavien. Därtill kom emellertid också akuta irritationselement i de svensk-tyska relationerna. Som sådana nämnde Warlimont för det första frågan om norska handelsfartyg belagda med kvarstad i svenska hamnar sedan våren 1940 om vilka en dragkamp utvecklats mellan tyskarna och den norska London-regeringen. I januari 1943 gav den svenska regeringen tillstånd åt två återstående norska ”kvarstadsbåtar” att löpa ut till England. Enligt Warlimont orsakade detta Hitlers vrede. För det andra nämnde Warlimont också utbildningen av unga norrmän i Sverige. Intervju med Warlimont 18.1.1959. (Jfr skriftlig kommentar av Warlimont, refererad i *Börje Furtenbach* och *Hermann Müllern*, ”Vi var beredda”, *Aktuellt och historiskt*, 1962, s. 5—62.) En utbildning av norska flyktingar till polistjänst, senare inkluderande vapentjänst, inleddes emellertid inte förrän i juli 1943. *Christer Granegård*, ”Norska polistrupper i Sverige: Förberedelser och beslutsfattande på svensk sida vid polistruppernas tillkomst 1943”, *Scandia*, 1970, s. 249—297. Beträffande den starkt prestigeladdade frågan om kvarstadsbåtarnas utlöpande se *Krister Wahlbäck* och *Göran Boberg*, *Sveriges sak är vår: Svensk utrikespolitik 1939—45* i dokument, Stockholm 1967, s. 159; *Carlgren*, s. 348—387; *Nicolaus Rockberger*, *Göteborgstrafiken: Svensk lejdtrafik under andra världskriget*, Stockholm 1973, s. 137—184; *Elsa Sjöholm*, ”Göteborgstrafiken under världskriget”, *HT*, 1974, s. 547—555.

det förväntades stoppa den tyska transiteringstrafiken så snart stridshandlingar började i Norge samt att det efter framgångar för de allierade troligen inte skulle göra motstånd mot deras inmarsch.¹³

Hitlers order den 12 september 1942 innefattade en utbyggnad av divisionsstaben vid 25. pansardivisionen. Schell nämnde i sin berättelse den 6 januari 1943, att han under månaden skulle erhålla en operationsofficer. Utbyggnaden av divisionsstaben innebar vidgad kapacitet för operativa undersökningar. Den 10 februari 1943 gav Bamler i uppdrag åt Schell att utarbeta en studie rörande operationer mot Sverige med syfte att hindra en allierad ockupation av Sverige samt att erövra södra Sverige som en tysk operationsbas. I premisser för arbetet angavs, att fienden överskridit den svenska gränsen i norr och avancerade i riktning mot Kiruna. I södra Sverige hade flygfälten erövrats genom luftlandsättningar. Två möjligheter skulle prövas, nämligen dels en tysk offensiv från Trondheim-området via Östersund till Bottniska viken, dels en tysk offensiv från Oslo-området till trakterna norr om Stockholm med åtföljande erövring av den svenska huvudstaden.¹⁴ Dessa premisser innehåller således redan noggrant utformade riktlinjer för studien, vilken färdigställdes och inlevererades till AOK Norwegen den 6 april 1943. Premisserna hade uppenbarligen utarbetats av Bamler och hans stab — förmodligen under utnyttjande av förslag från de båda grupper som tillsatts i januari — och Schell har sedan fått detaljutforma studien.¹⁵ Denna förlitade sig på framgången av en blixtoffensiv mot Sverige, stödd på motoriserade förband och pansar.

För en offensiv via Östersund mot Bottniska viken föreslogs, att en infanteridivision skulle sättas in på sträckan Trondheim—Östersund. En pansardivision skulle avancera österut från Röros över fjällkedjan och sedan angripa Östersund söderifrån. Sedan Östersund tagits, skulle det vara en enkel sak att fortsätta offensiven fram till Bottniska viken. Offensiven mot Stockholm beräknades kräva 4 divisioner, varav en pansardivision och om möjligt en motoriserad division. De två senare skulle från Trysilområdet i Norge rycka in i Dalarna mot Ludvika resp. Falun och därifrån fortsätta mot Stockholm. Längre söderut skulle en infanteridivision avancera längs Klarälven mot Filipstad. Ytterligare en infanteridivision (jämte luftlandsättningsförband) skulle norrifrån sättas in mot Vänerområdet. Schell förutsåg, att svenskarna skulle samla tre—fyra divisioner söder

¹³ Tätigkeitsbericht des Armeekorpskommandos Norwegen 1—31.1.1943, Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg: AOK 20/34698/1.

¹⁴ Tätigkeitsbericht des Armeekorpskommandos Norwegen Februar 1943 (AOK 20/34698/2), citerad efter *Ziemke*, s. 253 f (ej i Freiburg).

¹⁵ En ”Tätigkeitsbericht” från 25. pansardivisionen nämner flera gånger — bl.a. 23.3. och 5.4.1943 — pågående arbete på ”die operative Studie des AOK Norwegen”. Det måste därvid, som *Ziemke* framhållit, röra sig om den nämnda studien mot Sverige (*Ziemke*, s. 257). 25. Panzer Division, Tätigkeitsberichte 27.2.43—30.0.43, Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg: RH 27—25/1.

om Filipstad och tre divisioner i trakten av Avesta för att stoppa den tyska framryckningen och att ett avgörande slag kunde utvecklas i trakten av Avesta. Om svenska förband förblev i deras förberedda ställningar vid Vänern kunde detta tvinga den division som satts in mot Filipstad att därifrån vända sig söderut mot dessa förband. För framryckningen mot Stockholm måste i så fall ytterligare en division tas i anspråk.¹⁶

Det framgår ej av materialet, i vad mån dessa undersökningar ägt rum med OKW:s vetskap och gillande. De ligger emellertid i linje med den operativa sektionens yttranden den 5 och 8 mars, vilka visar, att OKW var inne på liknande tankar om förberedelser för ett blixtkrig mot Sverige.

Trupperna i Norge uppgick i början av år 1943 till 12 divisioner, inklusive den 25. pansardivisionen. I februari 1943 framhöll AOK Norwegen för OKW att Norge ej var lämpat för pansaroperationer i större skala och att det därför egentligen var en lyx att hålla en pansardivision där.¹⁷ Trots detta fortsatte under våren 1943 utbyggnaden av den 25. pansardivisionen i allt mera stegrat tempo. Den 5 februari återknöt OKW:s operativa sektion i sitt yttrande till Hitlers beslut i november att genom omorganisationer och truppförstärkningar skapa en större operativ reserv i Norge. Den förordade, att en division skulle frigöras genom omorganiseringar. Om möjligt skulle vidare en bergsjägardivision tillföras utifrån.¹⁸ I mars började det röra på sig ordentligt härvidlag. Den 13 mars meddelade Jodl till OKW att Hitler avsåg att så snart som möjligt skicka fortifikationstrupper till Norge för att frigöra en division. Med generalstabschefen ämnade han också ta upp frågan om överförande av en bergsjägardivision från fronten i Ryssland.¹⁹ Vid konferensen mellan Jodl, Lossberg och stabschefen vid AOK 20 den 16 mars kom man överens om att överföra en division från Ryssland. Utbyggnaden av den 25. pansardivisionen skulle fortsätta. Denna skulle senare avge en motoriserad grupp, med vilken som kärna ytterligare ett motoriserat förband skulle byggas upp.²⁰ I slutet av mars annonserade Hitler sitt beslut att fram till september bygga upp en operativ reserv i Norge omfattande fyra infanteri- och två pansardivisioner.²¹ Det är samma styrka som upptas i Schells studie den 6 april.

¹⁶ *Ziemke*, s. 257 f. Schells studie återfinnes ej bland det i Freiburg befintliga och katalogiserade materialet utan synes vara kvar i USA.

¹⁷ *Ibid.*, s. 261, not 48. Att — i motsats till förhållandena i Danmark — endast operationer med begränsade krafter var möjliga i Norge underströks även av Jodl i ett tal den 31.10.1943. OKH, Norwegen, 8.1.42—22.2.44, Teil II, Bundesarchiv/Militärarchiv: H 22/105.

¹⁸ Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht (Wehrmachtführungsstab), vol. III: 1, s. 100.

¹⁹ *Ibid.*, s. 207.

²⁰ *Ibid.*, s. 217.

²¹ *Ziemke*, s. 260 f.

Under månaderna april—juni skedde i enlighet med detta beslut truppöverföringar till Norge. Den 25. pansardivisionen förstärktes bl.a. med moderna, tunga stridsvagnar.²² Ett flertal operativa krigsspel anordnades under Schells ledning. Ett sådant krigsspel den 7 maj 1943 övervarades av Bamler och Lossberg. Den 9—13 maj for Schell till Berlin för rapportering. Efter hans återkomst utarbetades den 21—22 juni ett särskilt ”Stichwort-Befehl”, uppenbarligen avsett för att på given signal kunna sätta igång operationer.²³

Truppöverföringar till Norge möjliggjordes genom konsolideringen i Ryssland. Utbyggnaden av trupperna i Norge fortsatte in i juli månad. Det stora pansarslaget vid Kursk, som bröt den tyska sommaroffensiven på östfronten och västmakternas invasion i Italien med Mussolinis fall, medförde emellertid en radikal förändring av hela den militärpolitiska situationen. Samtidigt ökade de tyska nederlagen risken för ett frontalangrepp av västmakterna genom en invasion i Frankrike. I juli inställdes det planerade överförandet av en infanteridivision till Norge och skapandet av en ny pansardivision där sköts på framtiden.²⁴ Den 21 augusti 1943 beordrades de viktigaste delarna av 25. pansardivisionen till Frankrike. Av de kvarblivande resterna i Norge skulle en ny (svagare) division skapas. Den 23 september 1943 utfärdade OKW order om att en infanteridivision från den 1 oktober med högsta tempo skulle sändas från Norge till det även invasionshotade sydöstra Europa.²⁵ Utbyggnaden av den operativa reserven i Norge var därmed stoppad.

Också marinen tog del i övervägandena våren 1943 rörande ett angrepp mot Sverige. Från maj 1943 föreligger ett ställningstagande från sjökrigsledningen till OKW. Det framhåller å ena sidan, att ett förvärv av den svenska flottan skulle innebära ett beaktansvärt tillskott till de tyska sjöstridskrafterna. Å andra sidan betonas starkt en rad nackdelar och risker, särskilt för marinen, som skulle uppstå i samband med ett långvarigt krig mot Sverige. Ett militärt ingripande mot Sverige ”ohne zwingenden Grund” kan rättfärdiggöras endast om det kan genomföras framgångsrikt ”innerhalb kürzester Frist”. Bland risker vid ett långvarigt svenskt motstånd nämndes, att ett sådant kunde föranleda de anglosaxiska makterna att ingripa genom landstigningar i Nordeuropa. Som den avgörande frågan framhölls upprepade gånger: hur länge varar nackdelarna i samband med ett krig mot Sverige? De var ”tragbar” om en ockupation av Sverige kunde genomföras på dagar eller få veckor. Annars var ett anfall omöjligt. Det framhölls i starka

²² AOK Norwegen, Übersicht Tätigkeit Ober-Quartiermeister Abteilung April—Mai 1943, Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg: AOK 20 33279/1—2; Tätigkeitsbericht der Abteilung I a für den Monat Mai 1943, Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg: AOK 20/34698/5.

²³ 25. Panzer Division, Tätigkeitsberichte 27.2.—30.9.1943, Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg: RH 27—25/1.

²⁴ AOK Norwegen, Tätigkeitsbericht der Abteilung I a für den Monat Juli 1943, Bundesarchiv, Militärarchiv, Freiburg: AOK 20/40216/2.

²⁵ 25. Panzer Division, Tätigkeitsberichte 27.2.—30.9.1943; OKW till AOK Norwegen 23.9 1943, OKH, Norwegen, 8.1.42—22.2.44, Teil II, Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg: H 22/105.

ordalag, att ett längre krig skulle innebära bortfall av Östersjön som övningsområde för ubåtarna och därmed död för ubåtskriget. Det marinledningen kunde tänka sig var således ett blixtkrig, vilket snabbt slog ut Sverige och från landsidan erövrade de svenska hamnarna (marinen förklarade sig ej vara i stånd att ta dessa). För medverkan i samband med en operation genom omdisposition av vissa sjöstridskrafter, utläggande av mineringar, utrustning av transportfartyg etc. krävdes en förberedelsestid på minst 2 månader.²⁶ Inför förestående förhandlingar i transiteringsfrågan varnade sjökrigsledningen den 23 maj utrikesförvaltningen, att en konflikt med Sverige kunde klavbinda ubåtskrigföringen. Den framhöll i detta sammanhang också, att ur marinens synvinkel en erövring av Leningrad med eliminering av den ryska flottan måste komma före operationer mot Sverige. Uttalandena visar, som Ziemke framhållit, att marinen var rädd för konsekvenserna av ett krig med Sverige med hänsyn till ubåtskrigföringen.²⁷ Ställningstagandet till OKW visar emellertid, att marinen var beredd att acceptera ett kortvarigt blixtkrig.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera, att en omfattande planläggning för en offensiv krigföring mot Sverige ägt rum under vintern 1942—43, vilken engagerat OKW, marinen och särskilt trupperna i Norge. Frågan kvarstår emellertid: hur pass ”verklighetsanknuten” var denna planläggning? Vad slags informationer, bedömningar och föreställningar vilade den på?

Generalstabens underrättelseavdelning vidhöll i en ny redogörelse i februari 1942 sin höga uppskattning av Sveriges försvarskraft.²⁸ I december 1942 framhöll den, att den svenska armén i den ofta väglösa terrängen i Sverige utgjorde en tapper och beaktansvärd motståndare.²⁹

Bamlers redogörelse av år 1946 såväl som Schells samtida studie nämner visst stöd genom operationer mot den svenska östkusten av mindre förband från AOK 20. Huvudstöten skulle emellertid komma från Norge. Bamler talar om tre

²⁶ Oberkommando der Kriegsmarine, Kurze Betrachtung zum Kriegsfall mit Schweden und zu den dabei auftretenden Aufgaben der Kriegsmarine (OKM 1568/43). Ett exemplar av ställningstagandet, vilket skrevs i tre exemplar (varav det första för OKW) finnes i Kriegstagebuch der Seekriegsleitung Teil C III: Ostsee, Jan 43—Dez. 43, ett annat i det därpå följande bandet i samma serie, Kriegstagebuch der Seekriegsleitung Teil C III, Jan. 44—Juni 44. Bundesarchiv/Militärarchiv: III M 1013/2—3 (PG 32169—170). Ställningstagandet är odaterat. Det ena exemplaret har marinchefen Dönitz tagit del av och påtecknat den 27.5. För hand har vid rubriken tillfogats ”Stand Anf(ang) Mai -43”. När ställningstagandet senare återopas i yttrandet från marinen rubriceras det som studien av maj 1943.

²⁷ Ziemke, s. 262.

²⁸ Oberkommando des Heeres, Generalstab des Heeres, Oberquartiermeister IV, Abt. Fremde Heere Ost, Orientierungsheft Schweden, Stand Februar 1942 (tryckt), Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg: H 3/27.

²⁹ Oberkommando des Heeres, Generalstab des Heeres, Oberquartiermeister IV, Abt. Fremde Heere Ost, Entwurf zum Orientierungsheft Schweden, Stand Dezember 1942 (tryckt), Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg: H 3/26.

anfallsmål, nämligen Östersundsområdet, Värmland samt Göteborgsområdet och om en insats av sammanlagt 11 divisioner från Norge (samt dessutom en division från Danmark mot Göteborg). För de båda nordligaste anfallsmålen, vilka är de enda han upptar i sin studie, räknar Schell endast med 6—7 divisioner, vilket som ovan påpekats motsvarar storleken på den planerade operativa reserven. Bamlers redogörelse såväl som Schells samtida operationsstudie framhåller, att man hade att räkna med motstånd vid ett anfall från Norge från starka svenska grupperingar. Därvid betonas emellertid som viktigt, att Sverige inte hade någon krigserfarenhet och att det inte var tillräckligt förberett eller hade tillräcklig beslutsamhet för att möta ett blixtkrig, stött på pansar.³⁰

I detta sammanhang uppger Bamler i sin redogörelse 1946, att man vid planläggningen räknade med att en ockupation av Sverige skulle underlättas genom inflytandet av den svenske överbefälhavaren, general Thörnell, vilken betecknades som tyskvänlig. Vidare framhåller Bamler, att man kalkylerade med understöd av en väsentlig del av den svenska officerskåren, som sympatiserade med Tyskland, liksom med ytterligare positivt ("profascistiskt") inställda delar av det svenska folket. Bamler anmärkte, att Falkenhorst på grund av dessa skäl antog att Sverige skulle kapitulera redan före en avgörande kamp om Stockholm.³¹

³⁰ Bedömningarna utlöste häftiga invändningar från svensk militär sida när de blev kända. *Nils Lund*, "Operativ studie i defaitism", *Ny Militär Tidskrift*, 1960, häfte 34; "Den tyska anfallsplanen mot Sverige 1943 och den svenska försvarsberedskapen, sådan den tedde sig ur svensk synpunkt", intervjuuttalanden av general *O. G. Thörnell*, general *C. A. Ehrensvärd* m.fl., *Ny Militär Tidskrift*, 1960; *Börje Furtenbach och Hermann Müllern*, "Vi var beredda", passim.

³¹ Därvid nämnde Bamler även inflytandet av överste Adlercreutz. Han framhöll att denne i egenskap av chef för den svenska militära underrättelsetjänsten sedan länge samarbetade med Abwehr. Adlercreutz var 1932—1935 militärattaché i Helsingfors, 1936—1937 chef för generalstabens utrikesavdelning och från den 1.7.1937 chef för försvarsstabens utrikesavdelning (underrättelseavdelning). 1.10.1942 blev han åter militärattaché i Helsingfors. Överste Berggren var tjänsteförordnad chef för försvarsstabens utrikesavdelning (underrättelseavdelning) 1.11.1942—30.9.1943. Uppgifter av överstelöjtnant Carl-Axel Wangel, Militärhögskolan, 22.1.1975. Adlercreutz hade således våren 1943 redan lämnat sin post som chef för underrättelsetjänsten. Beträffande sanningshalten i Bamlers uppgift på denna punkt kan vi emellertid konstatera följande. Chefen för Abwehr, amiral Canaris, besökte Stockholm under tiden 12—14 september 1940 och hade därvid samtal bl.a. med Adlercreutz. Därvid träffades överenskommelse om nära samarbete mellan den svenska underrättelsetjänsten och ledaren för det tyska kontraspionaget i Sverige, Wagner, som "byggdes in" i den tyska legationen i Stockholm samt vidare bl.a. om utbyte och vidarebefordrande av informationer rörande Ryssland. Amt Ausland/Abwehr, Bericht über Reise nach Stockholm v. 12.—14.9.40, undert. Canaris (avskrift). Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg: AOK 20/35641. Beträffande Wagner rapporterades ännu den 14 juli 1944 till Auswärtiges Amt från legationen i Stockholm att han åtnjöt stort förtroende hos svenska myndigheter. Särskilt framhölls att Wagner hade "gute und ertragreiche Beziehungen" till en rad namngivna personer i den svenska underrättelsetjänsten. (Rapporten var föranledd av diskussioner rörande en eventuell avlösning av Wagner.) Thomsen till Auswärtiges Amt 14.7.1944, Pol(itische Abteilung) I M(ilitaria), Abwehr, KO Schweden, 24.3.42—25.9.44, Politisches Archiv des Auswärtiges Amtes, Bonn, Pol I M Bd 39. Med anledning av att en ny chef utsetts för underrättelsetjänsten (jfr ovan) noterades den 2 sep-

I de premisser, som tillställdes Schell den 10 februari 1943, hette det uttryckligen, att operationsstudien skulle bygga på antagandet att de svenska trupperna i varje fall inte skulle erbjuda enat motstånd. Regeringen förutsattes ge order om att inställa motstånd mot en allierad invasion men däremot proklamera motstånd mot tyskarna. De svenska trupperna förmodades emellertid ej vara helt överens med en dylik linje.³²

Som uppgiftslämnare framhåller Bamler tyske militärattachén i Stockholm von Uthmann³³ samt chefen för det tyska kontraspionaget i Sverige, överste Wagner. Han nämner att dessa rapporterade direkt till honom i Oslo och att Wagner därvid fick i uppdrag att fortlöpande förse honom med informationer. I en samtida rapport den 24 juli 1943, avsedd bl.a. för OKW, beträffande läget i Sverige anger Bamler uttryckligen Wagner som informationskälla.³⁴

Från den 5 juni 1942 föreligger en rapport från den tyska militära underrättelsetjänsten (Abwehr) till Auswärtiges Amt, vari den svenska officerskåren be-tecknas som hittills tyskvänlig.³⁵ Uthmann gav i täta rapporter till Berlin meddelanden om läge och stämningar i Stockholm. Ännu i oktober 1943 betraktade han den svenska ledningen som delvis tyskvänlig.³⁶ Vi kan således konstatera, att det på tysk sida förelegat informationer i en sådan riktning som Bamler anger.³⁷

---

tember 1942 i Berlin att även den nye chefen var beredd att samarbeta nära med tyska myndigheter. Uppteckning i Auswärtiges Amt 2.9.1942 (av legationsrådet Kramarz), Pol I M, Abwehr Schweden 1941—44, Politisches Archiv des Auswärtiges Amtes, Bonn, Pol IM, Bd 38. I detta sammanhang kan också följande noteras. Lt. Commander D Gibson Harris, vilken under andra världskriget (1940—46) tjänstgjorde som biträdande engelsk marinattaché i Stockholm har på förfrågan uppgivit att den engelska legationen under kriget bedömde Thörnell och Adlercreutz som pro-tyska defaitister. Den svenska underrättelsetjänstens säkerhetsavdelning betraktades som helt i händerna på Abwehr och senare Gestapo. I början av 1942 fick den engelska legationen kännedom om att Thörnell föredrog en tysk ockupation av Sverige före motstånd (jfr nedan). Adlercreutz' inflytande minskades betydligt i mitten av 1942 och därefter följde hans förflyttning. Gibson Harris till förf. 8.4.1975.

³² *Ziemke*, s. 254.

³³ Med anledning av att uppgifter om dennes verksamhet under kriget publicerats i pressen offentliggjorde den svenska regeringen år 1946 en vitbok. Förbindelserna mellan chefen för lantförsvarets kommandoexpedition och tyske militärattachén i Stockholm 1939—1945, Handlingar rörande Sveriges politik under andra världskriget, Aktstycken utgivna av kungl. utrikesdepartementet, Stockholm 1946.

³⁴ I rapporten återopas också — liksom i Bamlers redogörelse — samtal med Quisling. Wehrmachtbefehlshaber in Norwegen, der Chef des Generalstabes (Bamler), Lage in Schweden, 24.7.1943, Tätigkeitsbericht des Armeeoberkommandos Norwegen 1—31. Juli 1943, Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg: AOK 20/40216/2.

³⁵ Pol(itische Abteilung) I M(ilitaria), Abwehr Schweden, 1941—44, Politisches Archiv des Auswärtiges Amtes, Bonn, Pol IM Bd. 38.

³⁶ Redogörelse av överstelöjtnant Ogilvie, över besök i Stockholm och samtal med Uthmann etc., Bundesarchiv/Militärarchiv: H 3/630. Ogilvie var ansvarig bearbetare rörande Sverige i generalstabens underrättelseavdelning. Han besökte Sverige flera gånger under kriget.

³⁷ Bamler besökte själv personligen Stockholm någon gång före den 1 april 1943. Vid en middag på den tyska legationen sammanträffade han bl.a. med Uthmann. Detta framgår av en hänvisning i en skrivelse från utrikesminister Ribbentrop till den tyske ministern i Stockholm,

Vissa iakttagelser kan i detta sammanhang göras beträffande den faktiska utvecklingen av det svenska försvaret samt beträffande de bedömningar av Sveriges förmåga att försvara sig mot ett tyskt angrepp, vilka den svenska militärledningen (överbefälhavaren) själv gjorde.

Det tyska anfallet mot Danmark och Norge den 9 april 1940 hade utlöst en mobilisering av det svenska försvaret. Efter sommaren 1940 hempermitterades huvuddelen av de inkallade. Ett gränsförsvaret organiserades emellertid med syfte att kunna erbjuda uppehållande motstånd tills en mobilisering genomförts. Styrkan hos försvaret varierade kraftigt. Under våren 1942 genomfördes således i samband med farhågor för ett tyskt anfall mot Sverige temporärt en höjning av beredskapen, vilken varade fram till maj månad samma år. En viss beredskaps-höjning inleddes också våren 1943.³⁸ Det svenska pansarvapnet var mycket obetydligt vid krigsutbrottet. Upprustning på detta område igångsattes emellertid. Den var dock förenad med stora svårigheter och gick långsamt. I mars 1942 förelåg ett bestånd av 184 stridsvagnar. Kapacitetshöjande åtgärder började ge utslag på allvar först vintern 1942—43.³⁹

Thörnell krävde i ett ställningstagande till regeringen i februari 1942 med anledning av farhågorna för ett tyskt anfall antingen politiska åtgärder för att förbättra förhållandet till Tyskland eller en höjning av beredskapen. Han förklarade därvid att han betraktade Sveriges möjligheter att kunna försvara sig mot ett tyskt anfall som mycket små. I privata anteckningar uttryckte han sin uppfattning att politiken mot Tyskland var alltför sträv.⁴⁰ I oktober 1942 skisserade

Thomsen. Ribbentrop till Thomsen 20.4.1943, Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes, Büro Staatssekretär, Schweden 1943: 1.

³⁸ *Furtenbach och Müllern*, "Vi var beredda", s. 24 ff; *Rune Karlsson*, Så stoppades tysktågen: Den tyska transiteringstrafiken i svensk politik 1942—1943, Stockholm 1974, s. 188 ff, 253 ff. Rapport angående svenskt beslut att höja beredskapen noterades i OKW:s krigsdagbok den 6.1.1943. Enligt ett meddelande från den tyske general som var placerad i det finska högkvarteret, noterat i OKW:s krigsdagbok den 14 januari 1943, pågick en höjning av den svenska beredskapen, varigenom inkallelserna fram till juni 1943 skulle ökas upp till sammanlagt 250.000 man. Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht (Wehrmachtführungsstab), vol. III: 1, s. 21, 39. Uppenbarligen är det sistnämnda notis Hubatsch bygger på när han i sitt arbete år 1966 (dvs. efter publiceringen av Ziemkes undersökning) nämner att OKW våren 1943 vidtagit "vorsorgliche Massnahmen für den Fall eines schwedischen Kriegseintrittes" och förklarar dessa åtgärder med hänvisning till svenska beredskapshöjningar (se ovan s. 214 not 1). I nära anslutning till innehållet i notisen uppger Hubatsch att avsikten med beredskapshöjningarna var att fram till juni 1943 öka det svenska försvarets styrka till 250.000 man. (*Hubatsch*, Kriegswende 1943, s. 44). Siffran 250.000 man synes ha varit starkt överdriven. Karlsson nämner inkallelser i olika omgångar under våren 1943 för 3—4 veckors övningar av sammanlagt 80.000 man. Han anger fältförbandens styrka i början av juni till 47.900 man, vartill kom utbildningsförband ur årsklass 42 eller sammanlagt 89.000 man. Lokalförsvaret uppgick vid samma tidpunkt till 48.400 man. Karlsson, s. 208 f.

³⁹ *Arne Ståde*, "Stridsvagnsvapnet under 1936 års försvarsordning", Aktuellt och historiskt, 1972, se 35—100; *Olsson*, s. 91 ff.

⁴⁰ *Wilhelm M. Carlgren*, Svensk utrikespolitik 1939—1945, Stockholm 1973, s. 341 och s. 341

Thörnell inför regeringen två olika alternativ för ett tyskt anfall mot Sverige. Som allvarligast men också minst sannolikt bedömdes ett tyskt anfall utan föregående, igenkännbara förstärkningar av trupperna i Norge. I ett sådant fall väntade han svenska motgångar i ett initialskede av katastrofal omfattning. Mindre allvarligt och samtidigt mest sannolikt var det fall, där Sverige förvarnades genom en förstärkning av det tyska försvaret i Norge, eventuellt även i Finland. Också i detta fallet räknade Thörnell med stora svenska motgångar i början, dock inte av katastrofal omfattning. Om Sverige under en relativt lång förberedelsestid hunnit öka sin beredskap skulle man kunna genomföra operationer i syfte att vinna tid och möjliggöra för de allierade att intervensera. De operationer, som därvid planlades, innefattade en svensk motoffensiv med målet att erövra Oslo och Mo i Rana och så hålla vägen öppen västerut. Jämfört med uttalandet av februari 1942 visar bedömningen från oktober samma år något mindre pessimism när det gäller möjligheterna för Sverige att erbjuda framgångsrikt försvar — i varje fall efter en förberedelsestid. Thörnell framhöll emellertid bristen på svenska pansarförband och lättroliga trupper samt det svenska flygets svaghet. Han återkom flera gånger till faran för tyska luftlandsättningar.⁴¹

En systematisk insamling och bearbetning av underrättelser från Norge, vilken inletts av försvarsstaben redan tidigare under kriget,⁴² började så småningom ge vissa besked om den pågående tyska uppladdningen i Norge. I maj 1943 konstaterades livlig aktivitet längs den norsk-svenska gränsen, i juni att avsevärda förstärkningar av infanteri, artilleri och pansartrupp anlant till Norge. Sistnämnda månad framhölls också i en sammanställning (stabsorientering) att försvarsstaben under de senaste månaderna erhållit uppgifter om tyska anfallsförberedelser mot Sverige, delvis ryktesvägen. De uppgifter som anföres är utomordentligt detaljerade. Därvid nämns med reservation för att uppgifterna håller på att kontrolleras, att en rad faktorer enligt tyska bedömningar skapar gynnsamma betingelser för ett blixtkrig mot Sverige. Det anföres bl.a., att den svenska försvarsberedskapen bedöms som ringa och Tysklands möjligheter att med hjälp av bombflyg slå sönder en svensk mobilisering och truppkoncentration som betydande. Det svenska pansaret och flyget anses ha endast ringa verkan. Svensk trupp saknar krigsvana och kan ej göra sig gällande mot de krigsvana tyska förbanden. Medan å ena sidan 80—90 procent av den svenska befolkningen beräknas vara klart proallierad framhålles å andra sidan att den för ett blixtkrig viktigaste delen av folket i form av vissa högre ämbetsmän och framför allt officerskåren bedömes

---

not 71. Beträffande Thörnells och den svenska militärledningens bedömningar 1941 se *Leif Björkman*, *Sverige inför Operation Barbarossa: Svensk neutralitetspolitik 1940—41*, Stockholm 1971, s. 170 ff, 176 ff, 185 ff, 457. Thörnell avgick som svensk överbefälhavare år 1944 och efterträddes av Jung.

⁴¹ *Karlsson*, s. 190 ff.

⁴² *Björkman*, s. 65 f.

vara för Tyskland. Officerarna förmodas vara nazistiskt orienterade till 70 procent.⁴³

Orienteringen bekräftar ytterligare att det fanns uppgifter i svang av det slag, som vi mött i Bamlers redogörelse angående Sveriges exponering för ett blixtkrigs-angrepp. Man kan anta att tyskarna avsiktligt spelat vissa av uppgifterna i händerna på svenskarna för att avskräcka dessa från motstånd. Hänvisningar till en tysk uppladdning i Norge förekom i den svenska militärledningens framställningar till regeringen under juni 1943 om en beredskapshöjning i samband med en avveckling av transitotrafiken. Samtidigt härmed förklarade militärledningen i en promemoria, överlämnad av Thörnell till regeringen den 1 juli 1943, att den bedömde Tysklands möjligheter att genom omfattande luftlandsättningar och överraskande kustlandstigningar göra invasion i Sverige som stora. Thörnell vände sig med denna promemoria mot regeringens avsikt att säga upp transiteringsavtalet mot Tyskland. Under juli 1943 följde emellertid ett regeringsbeslut, framfört genom en svensk *démarche* i Berlin den 29 juli, om transiteringens upphörande. Det kombinerades på Thörnells begäran med en mycket stark ökning av den svenska beredskapen. Som resultat av ett stort pådrag var i början av augusti omkring 300.000 man inkallade, vilket innebar en flerdubbling av den inneliggande styrkan. Thörnell hade då krävt i det närmaste total mobilisering.⁴⁴

Vi kan således konstatera, att den svenska militärledningen (Thörnell) 1942—43 såg ytterst allvarligt på Tysklands möjligheter att i ett blixtkrig slå ut Sverige och att den med hänvisning härtill förordade fortsatta eftergifter gentemot Tyskland. Det är möjligt att de tyska övervägandena våren 1943 var överdrivna i sin bedömning av det tyska blixtkrigets möjligheter mot Sverige. Det är emellertid viktigt att notera, att bedömningen uppenbarligen delades av den svenska militärledningen.

3. 1943—45

Under intryck av de stora tyska militära och politiska motgångarna för axelmakterna under sommaren och hösten 1943 orienterade sig Sverige alltmera bort från Tyskland. En Abwehr-rapport den 10 januari 1944 talade om att inställningen av befolkning och regering i Sverige under det senaste halvåret starkt svängt om till förmån för Amerika och England. Den konstaterade: "Eine Sympathie für Deutschland findet man nur noch selten in Schweden."¹

Den 18 oktober 1943 gav chefen för sjökrigsledningen, amiral Meisel, i uppdrag

⁴³ Stabsorientering, citerad i *Furtenbach och Müllern*, "Vi var beredda", s. 18 ff.

⁴⁴ *Karlsson*, s. 253—280. Tyskland accepterade genom en överenskommelse den 5.8.1943 att transiteringen till och från Norge upphörde.

¹ Rapport 10.1.44 OKM 1. Skl Länderakten 2. Schweden, Bundesarchiv/Militärarchiv: PG 32771—773, Case Ge 656.

till sjökrigsledningens operationsavdelning att genast utarbeta en studie rörande vilka åtgärder som föranleddes av att den politiska utvecklingen ”lässt es nicht unmöglich erscheinen, dass Schweden auf Seite der Alliierten in den Krieg tritt”. Samma uppdrag skulle vidarebefordras till Marineoberkommando Ostsee. Den 20 oktober vände sig operationsavdelningen i sin tur till Marinegruppenkommando Nord med uppdraget att utarbeta en studie. Därvid översändes marinens ställningstagande av maj 1943 för kännedom. Som premiss för de nya undersökningarna angavs, att det var nödvändigt pröva den situationen att Sverige gick in i kriget, t.ex. i sammanhang med en engelsk landstigning i södra Norge, på Jylland eller i västra Sverige. I undersökningarna skulle Marineoberkommando Ostsee och Marineoberkommando Norwegen involveras ”in dem erforderlichen Umfang”. Undersökningarna skulle för övrigt äga rum i ”kleinstem Mitwisserkreis”.

Den 28 oktober 1943 frågade Marinegruppenkommando Nord med anledning av uppdraget efter de egna avsikterna i ett krigsfall mot Sverige, särskilt vad armén tänkte göra. Följande dag svarade sjökrigsledningens operationsavdelning, att det i den förhandenvarande situationen ej var möjligt att ge någon som helst beräkningsgrund i fråga om förfogbara armétridskrafter. De egna avsikterna skulle inriktas på 1. säkrande av de tyska sjöförbindelserna, 2. kustförsvar, 3. bekämpande av de svenska sjöstridskrafterna. En undersökning rörande möjligheterna att lösa den förstnämnda uppgiften inom dess kompetensområde, dvs. Östersjön, översändes av Marineoberkommando Ostsee den 10 december 1943. Den inrymde kravet på en omedelbar ockupation av Skåne, Öland och Gotland vid ett krig med Sverige. Sammanfattningsvis framhölls, att de tyska sjöförbindelserna kunde upprätthållas vid ett krig med Sverige, dock endast med stora ansträngningar. Om det var möjligt att uppbjuda dessa i det existerande läget eller inom överskådlig tid var en öppen fråga. Även om så skulle vara fallet förblev det fråga om ett stort risktagande så länge motståndaren hade överlägenhet i luften.²

² Östersjöns betydelse som ostört övningsområde för marinens ubåtsbyggnads- och ubåtsutbildningsprogram hade starkt betonats av Marineoberkommando Ost(see) den 28.6.1943. Det betecknades som ”die Voraussetzung schlechthin” för insats och framgång av det utbyggda ubåtsvapnet. Marineoberkommando Ostsee till Oberkommando der Kriegsmarine 28.6.43, Kriegstagebuch der Seekriegsleitung Teil C III: Ostsee Jan. 43—Dez. 43, Bundesarchiv, Militärarchiv, Freiburg: III M 1013/3 (PG 32169). Östersjöns avgörande betydelse för ubåtarna framhölls även av marin- tillika ubåtschefen Dönitz i ett memorandum i mars 1944. Denkschrift Oberbefehlshaber der Kriegsmarine über die Bedeutung der Narva Stellung für die Gesamtkriegführung, Kriegstagebuch der Seekriegsleitung Teil C III Ostsee, Jan. 44—Juni 44, Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg: III M 1013/4. Marinestation der Ostsee (grundad 1854 i Danzig, från 1865 placerad i Kiel) döptes den 1.2.1943 om till Marineoberkommando Ostsee. Samma dag infördes beteckningen Marineoberkommando Norwegen för chefen för de tyska sjöstridskrafterna i Norge (tidigare benämnd Kommandierender Admiral Norwegen) och hans stab.

Marineoberkommando Ostsee framlade den 28 januari 1944 också en bedömning rörande Sveriges militära och krigsekonomiska resurser, grundad bl.a. på rapporter från generalstabens underrättelseavdelning samt från marinens egen underrättelsetjänst. Den angav styrkeförhållandena i augusti 1943 men betonade, att den svenska upprustningen förmodligen gått väsentligt framåt sedan dess. Antalet utbildade soldater i Sverige angavs till 600 000. Officerare och manskap fick goda lovord, dock framhölls brister i den lägre ledningens utbildning. Svårigheter noterades i fråga om utvecklingen av pansarförsvar och motorisering. Som totalomdöme beträffande armén framhölls i nära anslutning till redogörelsen från generalstabens underrättelseavdelning av december 1942, att den i Sveriges svårforcerade terräng torde erbjuda en tapper och beaktansvärd motståndare. Intressant är att man i detta sammanhang räknar med att den reguljära svenska armén skall få understöd av halvmilitära förband i en gerillakrigföring. Beträffande flyg och luftvärn noteras en betydande upprustning sedan mitten av 1943.

Den 17 december 1943 vände sig Marinegruppenkommando Nord även till Marineoberkommando Norwegen. Det översände en kopia av sjökrigsledningens ställningstagande rörande Sverige från maj 1943 samt undersökningen från Marineoberkommando Ostsee av den 10 december 1943. Från Marineoberkommando Norwegen begärdes en liknande studie som den sistnämnda. Resultatet härav presenterades först den 6 mars 1944.³

Sjökrigsledningen framhöll den 22 november 1943 till Marinegruppenkommando Nord, att det gällde att först endast anställa principiella överväganden och lägga fram dessa i form av en studie från sjökrigsledningen. Sedan Marinegruppenkommando Nord redovisat resultatet av sitt arbete, ämnade sjökrigsledningen eventuellt vända sig till OKW och utverka att de andra vapengrenarna engagerades i förarbeten och förberedelser rörande detta fall.⁴ En sådan hänvändning lät emellertid vänta på sig.

³ Chef der Seekriegsleitung till operationsavdelningen 18.10.1943; Chef der Seekriegsleitung, till Marinegruppenkommando Nord/Flottenkommando 20.10.43; Marinegruppenkommando Nord/Flottenkommando till Seekriegsleitung, operationsavdelningen, 28.10.43; Seekriegsleitung, operationsavdelningen, till Marinegruppenkommando Nord/Flottenkommando, 29.10.43; Marineoberkommando Ostsee till Marinegruppenkommando Nord/Flottenkommando 10.12.43; Marineoberkommando Ostsee till Marinegruppenkommando Nord/Flottenkommando 28.1.44; Marinegruppenkommando Nord/Flottenkommando till Marineoberkommando Norwegen 17.12.43; Marineoberkommando Norwegen till Marinegruppenkommando Nord/Flottenkommando 6.3.44. Aktstyckena befinner sig i Kriegstagebuch der Seekriegsleitung Teil C III: Ostsee, Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg: III M 1013/5. Sveriges militära styrka uppskattades i OKW i november 1943 till 12–14 infanteridivisioner samt 3–4 pansarbrigader. Sammanlagt 400.000 man angavs stå under vapen. Promemoria uppgjord för ett föredrag som Jodl skulle hålla den 7.11.1943 inför partifunktionärer angående det militära läget, tryckt i Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht (Wehrmachtführungsstab), vol. IV:2, s. 1534 ff.

⁴ Sjökrigsledningen till Marinegruppenkommando Nord/Flottenkommando 22.11.1943. Kriegstagebuch der Seekriegsleitung Teil C III: Ostsee, Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg: III M 1013/4.

Undersökningarna i marinen bedrevs således vintern 1943—44 endast långsamt och utan större frenesi. De visar emellertid, hur man fortsatte att intressera sig för Sverige i planlägningsarbetet, sedan intresset väl vänts i denna riktning. Detsamma gäller beträffande AOK Norwegen.

I en lägesbedömning den 1 augusti 1943 konstaterade Bamler, att rapporter löpande strömmade in om en förestående engelsk-amerikansk invasion i Norge. Han framhöll emellertid, att åtminstone en del av dessa informationer var styrda av fienden, m.a.o. att denne avsiktligt ville hålla Tyskland i ett tillstånd av oro för invasion i Norge. Den 31 augusti 1943 framhöll AOK Norwegen genom Lossberg i en rapport till OKW i stället risken för en allierad invasion på Jylland och i södra Sverige.⁵ Chefen för OKW, Keitel, konstaterade den 29 oktober 1943, att Danmark ryckte i främsta linjen bland de av fiendlig invasion hotade områdena samt framhöll möjligheterna för fienden att därifrån upprätta förbindelse med Sverige och avskära Norge. Hitler önskade därför försätta Danmark i högsta stridsberedskap. Åtgärder för att förstärka kustskyddet och omdisponera trupperna hade inletts.⁶

Det framgick av Keitels skrivelse, att undersökningar rörande försvaret av Danmark pågick i OKW. Från den 28 oktober 1943 föreligger ett bidrag till dessa undersökningar från den operativa avdelningen för flygkrigföringsfrågor i OKW. Den behandlade det allierade flygets insatsmöjligheter i samband med en invasion samt även det svenska flygvapnets styrka och organisation. Därvid hette det ursprungligen, att man måste räkna med ett understöd av det svenska flygvapnet vid ett allierat invasionsförsök, men detta har ändrats och utgått. Motvarande avdelning för sjökrigsfrågor i OKW leddes sedan den 20 oktober 1943 av Heinz Assmann, som vi tidigare träffat på i samband med invasionsstudien mot Sverige från vintern 1939—40. Ett yttrande från Assmann framlades den 30 oktober 1943. Det framhöll svårigheterna för allierade såväl flyg- som sjöstridskrafter i samband med en invasion i Danmark. Assmann menade, att man väl måste räkna med risken för en sådan men hävdade i motsats till ovannämnda bedömningar, att en huvudlandstigning var mera sannolik vid Norges väst- eller sydkust.⁷

⁵ Wehrmachtbefehlhaber Norwegen, Beurteilung der Feindlage, Stand 1.8.43 (undert av Bamler): Tätigkeitsbericht des Armeeeoberkommandos Norwegen 1—31.8.1943, Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg: AOK 20/40216/3; AOK Norwegen, Wochentlicher Lagebericht, 31.8.43 (undert av Lossberg), ibid.

⁶ Skrivelse från Keitel 29.10.1943 (kopia för information inom marinledningen), Kriegstagebuch der Seekriegsleitung Teil C III: Ostsee, Bundesarchiv/Militärarchiv: III M 1013/2.

⁷ Wehrmachtführungsstab (Führerhauptquartier), Beitrag Op(L), 28.10.43; Wehrmachtführungsstab (Führerhauptquartier), Beitrag Op M zur Studie über die Verteidigungsmöglichkeiten Dänemarks, OKW, WFSt/Op Nord, Grundsätzliches, Bundesarchiv/Militärarchiv: RW 4/v 643. Den 1.1.1942 hade de tidigare referaten i operationsavdelningen för armé-, marin- och flygkrigsfrågor upphöjts till särskilda avdelningar.

I en föredragning inför Hitler den 30 oktober 1943 tog Jodl ställning till invasionsfaran och till frågan om vilket riskområde, som borde prioriteras. I anslutning till överbefälhavaren över de tyska trupperna i de ockuperade länderna i Västeuropa, generalfältmarskalk von Rundstedt, framförde han uppfattningen, att man förr eller senare — och senast våren 1944 — måste räkna med en allierad invasion över engelska kanalen. Krigets utgång skulle hänga på hur ett dylikt invasionsförsök lyckades. Jodl krävde därför en snabb förstärkning av defensiva såväl som offensiva resurser i väster. Därvid framhölls, att en invasion i väster omedelbart hotade det oundgängliga Ruhrområdet och att den därför skulle utveckla sig till en avgörande kamp. Möjligheten av en landstigning, eventuellt samtidigt, i södra Norge eller Danmark nämndes. Den fick ingalunda lämnas obeaktad och även här måste alla försvarskrafter mobiliseras. Det är emellertid tydligt, att Jodl tillmäter en invasion i detta område endast sekundär betydelse jämfört med en invasion i Frankrike.

Hitler förklarade sig i princip instämma i Jodls tankegångar. Han framhöll emellertid, att det samtidiga hotet mot Norge och Danmark i samband med en allierad invasion i Frankrike möjligen var mycket svårt.⁸ Fyra dagar senare, den 3 november 1943, utfärdade Hitler direktiv till krigsmakten angående en väntad invasion. I dessa direktiv, som utarbetats i OKW, framhölls på motsvarande sätt faran för en invasion i väster — varmed uppenbarligen menas Frankrike — senast våren 1944 och nödvändigheten att förbereda sig på ett avgörande slag där. Det betonades vidare, att man också måste räkna med avläkningsangrepp på andra fronter och att en stor invasion i Danmark ej kunde uteslutas. Den var svårare att genomföra och understödja marin- och flygtekniskt men dess politiska och operativa verkningar i fall av framgång var också större. Försvaret av Västeuropa såväl som Danmark skulle stärkas och planer härför omedelbart utarbetas.⁹

I november 1943 gav AOK Norwegen generalstabsofficerarna i Norge i uppdrag att behandla de frågor, som kunde uppkomma ”bei der Abwehr eines Grossangriffs auf Skandinavien”. Bamler tog ställning till resultatet av detta arbete i en utförlig ”Besprechung” den 13 december 1943. I de avgivna premisserna för arbetet förutsågs, att de allierade samtidigt med en invasion i mellersta Norge också skulle försöka anfalla via Jylland-Sydsverige. Den svenska krigsmakten förväntades t.v. förhålla sig neutral vid ett sådant anfall. Det var ingen tvekan om att den skulle försvara sina gränser mot ett tyskt angrepp redan på grund av

⁸ Föredragning av operationsofficeren, sjökrigsledningen, 3.1.1943 (”im kleinsten Kreis”), varvid denne rapporterade om informationer som genom Heinz Assmann ingått från Hitlers högkvarter, Kriegstagebuch der Seekriegsleitung Teil A November 1943. Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg: III M 1000/51.

⁹ Führer-Weisung Nr 51 vom 3. November 1943 betr. die weitere Kampfführung, tryckt i Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht (Wehrmachtführungsstab), vol. IV: 2, s. 992.

fruktan för att annars förvandlas till krigsskådeplats. Sveriges fortsatta hållning skulle komma att bestämmas av utgången av striderna i Danmark och Norge. Frågan för de tyska trupperna i Norge var vilken av de båda anfallande fientliga arméerna man skulle koncentrera sina krafter mot och hur man skulle gå fram i övrigt.

Det övervägande antalet deltagare i uppgiften rekommenderade därvid en motoffensiv in i Sydsverige. För övrigt växlade uppfattningarna om målet och kraftinsatsen vid en sådan offensiv. En del tänkte sig, att det var möjligt att med i Oslo-området förfogbara tyska reserver göra en framstöt mellan Trollhättan och Lysekil mot Göteborg och att tillintetgöra en fientlig armé (som uppskattades till 2—3 allierade divisioner) 15—30 mil in i Sverige. Andra ansåg, att arméreserverna i Norge var för små härför och tänkte sig ett mera begränsat mål. Man skulle med samtliga eller en del av reserverna försöka erövra den trånga passagen vid Trollhättan och där antingen avvakta förstärkning för fortsättning av angreppet eller åtminstone hindra fienden från att stöta fram mot Oslo. Många deltagare i uppgiften underlät att beröra frågan om Sveriges attityd till tyska operationer in på dess område. I allmänhet förväntade man sig emellertid, att det skulle göra motstånd. Bamler kritiserade i detta sammanhang arbetena för att ej ha nämnt i Sverige anlagda befästningar och de starka avsnitten i passagen vid Trollhättan. Sammanfattningsvis konstaterade han, att majoriteten av deltagarna i uppgiften dels betraktade en fientlig landstigning i Sverige i förbindelse med en invasion på Jylland som huvudfaran på den skandinaviska krigsskådeplatsen, dels ansåg de tyska trupperna i Norge tillräckligt starka för att offensivt möta denna fara.

En minoritet av deltagare menade, att man först måste koncentrera sig på att möta en allierad invasion i mellersta Norge. Först sedan genom en seger i mellersta Norge starka krafter frigjorts kunde man vända sig mot fienden i södra Sverige. En tidigare offensiv mot detta område skulle endast köra fast och dessutom genast dra över Sverige på den fientliga sidan. Bamler anslöt sig under utförlig argumentering till den sistnämnda uppfattningen.¹⁰

Trupperna i Norge uppgick hösten 1943 till 13 divisioner eller omkring 400 000 man. Av den planerade operativa reserven återstod knappa två infanteridivisioner samt de till en ny division omorganiserade resterna av den 25. pansardivisionen. I sin ovan nämnda skrivelse den 31 augusti 1943 betonade Lossberg, att det var fortsatt behov av att en operativ reserv hölls i beredskap mot Sverige i sydöstra Norge. Han värdjade därvid förgäves om överförandet av en "abgekämpften" pansardivision till Norge som ersättning för de avlämnade delarna av 25. pansar-

¹⁰ AOK, Norwegen, Tätigkeitsbericht der Abteilung Ia für den Monat Dezember; Der Chef des Generalstabes der Armee Norwegen (Bamler) 13.12.1943. Tätigkeitsbericht des Armeekorpskommando Norwegen 1.12.—31.12.1943. Bundesarchiv/Militärarchiv: AOK 20/40216/7.

divisionen. I sin "Besprechung" den 13 december framhöll Bamler omöjligheten av att falla in i Sydsverige med knappa 2 divisioner och förklarade, att läget hade varit annorlunda om man i stället för de svaga och omoderna resterna av 25. pansardivisionen haft en hel pansarkår till förfogande.

De svaga tyska trupperna i Danmark, som uppgick till knappa 4 divisioner, förstärktes fram till slutet av år 1943 med ytterligare två divisioner och uppgick därmed till 130 000 man.¹¹ Norge förblev under första halvåret 1944 av sekundärt intresse. Först under senare delen av år 1944 inträdde därvidlag en förändring.

I en bedömning den 29 september 1944 konstaterades i OKW:s krigsdagbok att Nordsjön och Norge under den tidigare hälften av året endast utgjort en sido-krigsskådeplats. Genom invasionen i Frankrike hade emellertid en grundläggande förändring inträtt. Norge var nu enda framskjutna sjöstrategiska bas och av avgörande betydelse för ubåtskrigföringen. Detta nödvändiggjorde bl.a. att trupper som frigjorts genom den tyska reträtten på Nordkalotten förlades öster om Narvik, som skydd mot Sverige.¹² Den 23 augusti 1944 framhöll marinens under rättelseavdelning att fienden höll stora styrkor i reserv i sydöstra England, vilka ej syntes vara avsedda att sättas in i Frankrike. Möjligt var därför att de hölls i beredskap för en invasion i något annat område. Troligaste mål var därvid Jylland. En förstärkning av kustförsvaret i Danmark förordades därför. Marinchefen Dönitz beslöt att yttrandet skulle läggas till grund för ett memorandum till Hitler. Den 30 augusti 1944 färdigställdes detta memorandum av sjökrigsledningen. Det framhöll starkt betydelsen av Skagerack och det danska området för den tyska krigföringen.¹³ Under intryck av att Finland lämnade alliansen med Tyskland, tyska motgångar på alla fronter och ett ökande allierat tryck skärptes samtidigt den svenska attityden. Tysk sjöfart på svenska Östersjöhamnar stoppades och handeln upphörde nästan helt. Genom den tyska Skagerackspärren var Sverige samtidigt — med undantag för viss lejdtrafik — avstängt från handel med västmakterna. Den 19 oktober 1944 lade sjökrigsledningens operationsavdelning fram en promemoria, utarbetad av andre amiralstabsofficeren, för chefen för sjökrigsledningen, Meisel, vilken i randanmärkningar flitigt kommenterat den. I promemorian konstaterades att konsekvenserna av ett svenskt krigsinträde

¹¹ Se *Ziemke*, s. 267.

¹² *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht (Wehrmachtführungsstab)*, Vol. IV: 1, s. 903. Krigsdagboken för år 1944 utgöres av sammanställningar över utvecklingen på olika krigsskådeplatser. Vederbörande uppgift är hämtad från en sammanställning rörande den norra krigsskådeplatsen. I en kommentar till utgåvan av krigsdagboken heter det att det låg veckor och ibland månader mellan händelserna och deras registrering i form av dylika sammanställningar. *Ibid.*, s. 3. Jfr uppgifterna beträffande marinens studie vintern 1944—45, se nedan, vilka visar hur fel därvid kunnat insmyga sig.

¹³ OKM 3. Skl 23.8.1944; *Denkschrift* 30.8.43. *Kriegstagebuch der Seekriegsleitung Teil C III: Ostsee Juni 44—Okt 44*, Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg; III M 1013/4.

å ena sidan minskat beträffande marinens uppgifter i Östersjön bl.a. genom Finlands kapitulation och bortfallet av handeln med Sverige. Å andra sidan hade de emellertid växt genom den ökade betydelsen av Norge och av tryggade sjöförbindelser till stödjepunkterna där, sedan ubåtsbaserna på den franska Atlanten gått förlorade. Den svenska befolkningens pacifistiska inställning jämte svårigheterna för krigsmaktens material- och råvaruförsörjning talade för att Sverige skulle bevara sin neutralitet. Det var vidare inte troligt att förråden av flytande bränslen, framför allt flygbensin men även olja för marinen, var så stora att de möjliggjorde ett längre krig. Om trots detta Sverige skulle gripa initiativet kunde Tyskland lösa sina uppgifter endast defensivt.¹⁴ Det förordades därvid att tyngdpunkten av en tysk insats till sjöss skulle läggas i Skagerack. Här låg avgörandet både när det gällde att hålla Norge och att hindra en längre och verksam svensk krigsföring. Det föreslogs i promemorian, att man till OKW skulle framföra tankegångarna samt översända tidigare gjorda undersökningar.¹⁵

I sina kommentarer framhöll chefen för sjökrigsledningen, amiral Meisel, att krafterna inte räckte för den föreslagna insatsen mot Sverige i Skagerack. Ett krig mot Sverige måste mötas genom insats i Östersjön. Han konstaterade i övrigt, att synpunkterna i allmänhet var riktiga men att det inte räckte med bara dylika allmänt hållna överväganden. I stället måste man gå fram med konkreta förslag till OKW. På förslag av chefen för operationsavdelningen beslutade han, att promemorian skulle användas som underlag för en utförligare undersökning ("Lagebetrachtung"). Uppdraget att utföra en sådan gavs till konteramiral Gerhard Wagner. Denne, som tidigare varit chef för operationsavdelningen i sjökrigsledningen, beklädde sedan juni 1944 en nyinrättad post som "Admiral zur besonderen Verwendung", direkt underställd marinchefen och med uppgift att biträda vid bearbetningen av viktigare specialuppgifter.

Som resultat av sitt uppdrag presenterade Wagner den 29 oktober 1944 en 26 sidor lång utredning (plus bilagor) med rubriken "Lagebetrachtung für den Fall eines Kriegseintritts Schwedens auf der Seite unserer Gegner". Inledningsvis framhölls, att olika skäl talade för och emot ett svenskt krigsinträde. Man måste emellertid räkna med möjligheten av ett sådant. Det effektivaste sättet att möta det vore att ockupera Sverige, i varje fall den södra delen av landet. En sådan lösning måste emellertid från början uteslutas. I stället måste man nu räkna med att Sverige eftersträfvade en offensiv krigsföring till lands, i första hand riktad mot Norge och i andra hand mot Danmark. Liksom i promemorian från operations-

¹⁴ I promemorian framhölls med hänvisning till marinens ställningstagande av maj 1943 att en ockupation av Sverige då om än med svårighet legat inom möjligheternas gräns. Chefen för sjökrigsledningen anmärkte härtill i en randanmärkning att detta gällde "kaum noch" men framhöll att "trotzdem müssen wir den Krieg weiterführen". — Beträffande utvecklingen av de tysk-svenska relationerna se Carlgren, s. 533 ff.

¹⁵ Kriegstagebuch der Seekriegsleitung Teil C III: Ostsee Mai 43—Jan. 45, Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg: PG 32172, III M 1013/5.

avdelningen (andre amiralstabsofficern) framhölls Skageracks centrala betydelse för operationer till sjöss. Svenska sjöstridskrafter kunde där allvarligt skada de tyska förbindelserna till Norge. Som åtgärder i ett krig med Sverige förordades en "schlagartig" utförd aktion av den tyska flottan för att blockera de svenska sjöstridskrafterna i deras hamnar under insats av minor och lätta sjöstridskrafter. Vidare rekommenderades en insats av ubåtar framför flottbaserna, särskilt Stockholm, framstötter av lätta sjöstridskrafter mot andra mål samt kustbeskjutningar. Wagner konstaterade i detta sammanhang:

"Je aktiver die deutsche Kriegsmarine unter der schwedischen Küste auftritt, umso mehr wird sich die seit über 125 Jahren kriegsungewohnte schwedische Flotte durch den Schutz ihrer eigenen Küste gebunden sehen und vor Offensivmassnahmen Abstand nehmen."

Det var emellertid nödvändigt, att också skapa ett direkt skydd för de tyska sjöförbindelserna. I Skagerack var detta en svår uppgift. Mot enbart Sverige som motståndare kunde man framgångsrikt skydda sig med hjälp av en blandad insats av även tyngre sjöstridskrafter. Vid stark insats av allierade flyg- och sjöstridskrafter måste man emellertid lägga huvudvikten vid ubåtar och lätta sjöstridskrafter. Viktigt var därvid, att mineringsspärrar byggdes ut, såväl i Skagerack och i Öresund där man måste uppge möjligheten att själv utnyttja farvattnet som vid de svenska hamnarna. Konkret föreslogs, att man snarast skulle göra bl.a. följande. Man skulle utarbeta en plan för avspärning av Göteborg, Malmö, Karlskrona och Stockholm jämte utfarterna från skärgården längs Skagerack. Möjligheterna till insats av lätta sjöstridskrafter mot dessa hamnar skulle närmare utredas. Den tyska Skagerack-spärren skulle förstärkas. En total avspärning av Öresund jämte förstöring av Falsterbokanalerna skulle förberedas. Kustförsvaret på de danska öarna Läsö, Anholt och Bornholm samt längs Själlands östkust skulle byggas ut. Vidare skulle bevakningen av de svenska försvarsansträngningarna, sjöstridskrafternas rörelser etc. intensifieras.

Den 27 november 1944 översände sjökrigsledningen Wagners utredning till OKW, Marineoberkommando Ostsee och Marineoberkommando Norwegen. I skrivelse till OKW nämndes, att undersökningar ägt rum i sjökrigsledningen och vid de nämnda staberna men att de inskränkts till "kleinstem Mitwisserkreis". Strategiska och politiska premisser för fortsatta undersökningar rörande krigsfallet i fråga utbads. I skrivelser till de båda marina staberna framhölls, att oberoende av om dylika premisser kom eller ej skulle de ofördröjligen inleda förarbeten på grundval av Wagners undersökning. Detta skulle även i fortsättningen ske under tillämpning av största sekretess och i "kleinstem Mitwisserkreis". Samma dag instruerades också de olika avdelningarna i sjökrigsledningen att fortsätta bearbetningen av krigsfallet Sverige.¹⁶

¹⁶ Ibid.

Vi har ovan konstaterat, att marinen vintern 1943—44 endast långsamt och utan större frenesi drivit planläggning mot Sverige. Dess nya mera energiska attityd hösten 1944 hänger uppenbarligen samman med Norges ökade betydelse som enda framskjutna bas för ubåtskrigföringen och marinens beslutsamhet att fortsätta och intensifiera ubåtskriget. Den massiva insatsen av ubåtar 1942—43 hade ej lyckats uppnå ett avgörande. Marinchefen (och tillika ubåtschefen) storamiral Dönitz konstaterade i en promemoria till Hitler i februari 1945, att egenkaperna hos äldre ubåtstyper lett till en koncentration av angreppen, där de fientliga sjöhandelsvägarna sammanstrålade, särskilt vid utgångs- och ändpunkter, tätt i närheten av kusterna. Därvid hade ubåtarna visat sig sårbara för angrepp från luften. De allierades från mars 1943 etablerade fullständiga luftherravälde över Atlanten tillsammans med utvecklingen av deras spaningsinstrument hade plötsligt och nästan fullständigt tvingat det tyska ubåtskriget att upphöra. I denna situation hade marinen satsat på en ny, tekniskt mera utvecklad form av ubåtskrigföring. Genom att utrusta även gamla ubåtar med snorkel gjorde man det möjligt för dem att uppehålla sig veckovis under vattnet, och att operera även i starkt övervakade områden. Dönitz förväntade sig de största framgångar av en dylik ny form av ubåtskrigföring, om tillräckligt många snorkel-ubåtar kunde sättas in.¹⁷ De första av dessa höll just på att avsluta sin träning.¹⁸ Med hänvisning till ubåtskrigföringens behov gick sjökrigsledningen i ett ställningstagande den 1 februari 1945 med skärpa emot tanken att minska det ockuperade området i Norge i samband med att trupperna drogs bort därifrån. Redan ett uppgivande av området Tromsö-Narvik skulle innebära mycket avsevärda nackdelar för ubåtskrigföringen på grund av det fientliga tryck det skulle skapa mot Trondheim. Ett uppgivande av denna huvudbas för ubåtarna förklarade marinen vara ”völlig untragbar”.¹⁹

Norges ökade betydelse gav även ökad betydelse åt förbindelselederna dit och därmed åt frågan om det hot Sverige eventuellt utgjorde mot dessa.

Militärattachén Uthmann hävdade den 1.1.1944 att Sverige ej skulle falla Tyskland i ryggen vid en allierad invasion i Norge eller Danmark. Som skäl härtill framhöll han bl.a. hänsynstagande till det med Tyskland ännu allierade Finland. Uthmann framhöll även, att den svenska samlingsregeringen ”unter ausgesprochen deutschwohlwollenden, bolschewistenfeindlichen König” stod utomordentligt stark mot en krigsivrande opposition. Sveriges strävan att hålla sig utanför kriget betonades också i rapporter från Stockholm av marinattachén Wahlert

¹⁷ Oberfehlshaber der Kriegesmarine, Lageentwicklung im Ubootskrieg, Kriegstagebuch der Seekriegsleitung Teil A 28.2.1945, Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg: III M 1000/66.

¹⁸ Intervju med Dönitz 29.10.1960.

¹⁹ Kriegstagebuch der Seekriegsleitung Teil A 1.2.1945, Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg: III M 1000/66.

den 29.6.1944 och av minister Thomsen den 27.11.1944.²⁰ Oro för att Sverige ej skulle kunna stå emot ett allierat tryck i samband med en invasion i Skandinavien kom till uttryck i en bedömning av generalstabens underrättelseavdelning den 4.4.1944.²¹ Den 31.12.1944 betonade avdelningen emellertid, att både Sverige och de västallierade var intresserade av fortsatt svensk neutralitet.²² Den 26.1.1945 framhölls den svenska militärledningens bemödanden att mota krigspropagandan i Sverige.²³ Avdelningen rapporterade den 13 februari 1945 om en notorisk tyskfiendlighet i Sverige.²⁴ Samtidigt vidhöll den emellertid en lugnande attityd i fråga om Sveriges avsikter. I en rapport den 10 januari konstaterades t.ex.:

”Schweden hat durch seine beträchtliche Blockadefestigkeit und den Ausbau seines Heeres die Möglichkeit seine Interessen auch im Gegensatz zu Deutschland wahrzunehmen. Es wird versuchen, seine Neutralität aufrechterzuhalten, und zu diesem Zwecke sowohl den Westmächten wie auch Russland so weit als möglich entgegenkommen, jedoch nur im äussersten Notfall auf ihrer Seite am Krieg gegen Deutschland teilnehmen. Anzeichen für letzteres liegen trotz der unfreundlichen Haltung der Regierung und der öffentlichen Meinung nicht vor.”²⁵

Krigsdagboken i OKW fördes under krigets senare del (i huvudsak) av historikern, professor Percy Ernst Schramm. I en kommentar till sin utgåva av dagboken för år 1945 uppger Schramm, att marinen ”i början av året” utarbetade en stort upplagd studie rörande ett krigsfall med Sverige. Till grund för detta

²⁰ Rapporter 1.1, 29.6 och 27.11.1944, OKM 1, Skl. Länderakten 2. Schweden, Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg: PG 32771—773, Case Ge 656. Beträffande den vikt man i tyska bedömningar lade vid kungahusets attityd kan följande noteras. Uthmann uppger att vid hans muntliga rapportering 1943 framhöll Hitler gentemot Uthmanns bedömning av opinionen i den svenska ledningen att kronprinsen var engelskvänlig. Intervju med Uthmann 29.10.1960. Uppgiften kan jämföras med en samtida notis enligt vilken Hitler den 26.10.1943 betecknade kronprinsessan som primus motor för tyskfiendlighet i Sverige. Hitlers Lagebesprechungen: Die Protokollfragmente seiner militärischen Konferenzen 1942—1945, ed. *Helmut Heiber*, Stuttgart 1962, s. 405.

²¹ Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg: H 3/631.

²² Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg: H 3/45.

²³ *Ibid.*

²⁴ Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg: H 3/46.

²⁵ Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg: H 3/45. I mars—april 1945 noterades allt mera oroande underrättelser om svenska förberedelser för en intervention i Norge. Den 31.3 rapporterade generalstabens underrättelseavdelning utförligt om en ny svensk uppmarschplan med tydlig stötriktning mot Norge. Den betonade därvid att frågan om en intervention avgjordes av svenska politiska instanser och att ingen ändring beträffande deras (neutrala) hållning inträffat. Den 10.4.1945 rapporterade avdelningen emellertid om svenska vintermanövrar under tiden 3.2—7.3.1945, vilka ägt rum i Dalarna. Till dem hade knutit sig ett krigspel av den svenska krigsakademin, vilket delvis spelat med ett offensivt läge (angrepp från Dalarna in i Norge). Rapporten konstaterade att det rörde sig om övningar, ”die weit über den in Schweden bisher üblichen Rahmen hinausgingen” och att de i viss mån innebar förberedelser för ett svenskt militärt ingripande i Norge. Bundesarchiv/Militärarchiv: H 3/45. Beträffande frågan om en svensk intervention i Norge under krigets slutskede se *Carlgen*, s. 557 ff.

låg farhågor, att fienden skulle kunna gå till en stor aktion i norr, ifall den pågående tyska Ardenneroffensiven medförde att fronten frös fast i väster, och att en sådan aktion skulle dra in Sverige på fiendens sida. På grundval av studien förberedde OKW en operationsorder för vederbörande krigsfall. I kommentaren heter det vidare, att dessa förberedelser stoppades den 9 februari 1945 genom ett meddelande till de tre vapengrenarna, enligt vilket ett svenskt krigsinträde inte var sannolikt. Hitler önskade därför ej, att operationsorder skulle utfärdas. Endast teoretiska överväganden fick anställas inom vapengrenarna i frågan.²⁶

Kommentaren bygger i sin första del uppenbarligen på krigsdagboken för den 5 januari 1945. I denna refereras en lång lägesrapport från föregående dag av överste Meyer-Detring i OKW:s operationsavdelning. Under en sista punkt behandlas Sverige. Det heter, att det ej finns några nya tecken på att landet ämnar inträda i kriget. Man måste dock ta i beräkning, att engelsmännen och amerikanerna kan ha en operation i norr i sinnet, när de inser, att de inte längre har några utsikter till framgång på västfronten (underförstått på grund av Ardenneroffensiven). Av dessa skäl förbereder OKW en operationsorder för ett krigsfall mot Sverige, vilket sker på grundval av en studie, utarbetad i marinen.²⁷ Notisen visar, att marinens planläggning mot Sverige i enlighet med dess önskan fått en uppföljning i OKW. Till detta sammanhang hör uppenbarligen ett intressant initiativ.

Bland de nya vapen Tyskland satsade på under slutet av kriget var vid sidan om snorkelubåten också reaktionsplanet samt raketvapnet. Generalmajor Walter Dornberg, vilken med Wernher von Braun som känd teknisk medarbetare lett raketvapnet under hela dess utveckling, har i en lång redogörelse framhållit det starka och långvariga motstånd, som mötte detta nya vapen från de första ansatserna i slutet av 1920-talet fram till dess genombrott under krigets senare del. Omständigheterna kring detta är ännu outredda.²⁸

Gruppe L IV i OKW:s operationsavdelning, vilken vi tidigare träffat på i samband med planläggningen vintern 1939—40, upphöjdes i samband med en omorganisation av OKW den 1 januari 1942 till en kvartermästaravdelning. Från den 5 januari 1945 föreligger bland dess bevarade arkivalier en promemoria rörande Sverige. I promemorian hänvisas till en rapport av den 12 december 1944 från militärattachén i Stockholm (Uthmann). Beträffande denna rapport heter

²⁶ Kriegstagebuch des Oberkommando der Wehrmacht (Wehrmachtführungsstab), vol. IV: 2, s. 1341 f.

²⁷ Ibid, s. 992.

²⁸ Generalmajor Dr Ing. Dornberger, Denkschrift: Die Entwicklung des Heeres-Waffenamtes auf dem Raketengebiet in den Jahren 1930—1943, Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg: N II b 72. Beträffande raketvapnets utveckling se även *D. Irving*, *Die Geheimwaffen des Dritten Reiches*, Gütersloh 1965; *Albert Speer*, *Erinnerungen*, Berlin 1969, s. 375 ff; *G. Janssen*, *Das Ministerium Speer*, Berlin, Frankfurt, Wien 1968, s. 189 ff; *Hans Kehl*, *Krisenmanager im Dritten Reich*, Düsseldorf 1973, s. 336 ff.

det, att den eftertryckligt och väl också välgrundat visat på att faran för ett svenskt inträde i kriget mot Tyskland under loppet av år 1944 ryckt väsentligt närmare, ”vor allem seit Ablösung des Generals Thörnell durch General Jung”.²⁹ Dessa omständigheter gav anledning att åter föra fram ett redan tidigare av kvartermästaravdelningen presenterat förslag, nämligen att man skulle bygga ett litet antal avskjutningsramper för V 1- eller V 2-vapnet på så vis att riktningen visade på Stockholm.

Till grund för förslaget ligger antagandet, att en dylik åtgärd skulle verka utomordentligt avskräckande på svenskarna, eftersom den tydligt förde för ögonen den hotande faran av verksamma motåtgärder (från tysk sida), vilka skulle medföra höga personella och materiella förluster. Svenskarna antogs vara känsliga härför, eftersom de säkerligen inte var benägna att ta en stor risk, särskilt inte av materiellt slag. En bestyckning av avskjutningsramperna eller ett tillkännagivande av syftet med dem vore därvid inte behövligt, eftersom man kunde förutsätta, att svenskarna mycket snart skulle få kännedom om att de byggdes. Vid eventuella förfrågningar på diplomatisk väg vore det därvid inte svårt att avge en förklaring, som officiellt var tillräcklig men som ändå lät fortsatt oro bestå i Sverige, t.ex. genom att förklara att ramperna endast var avsedda för övningsändamål och att räckvidden aldrig skulle vara tillräcklig för att bekämpa svenskt område. I promemorian begärs ett beslut, huruvida förslaget skall bearbetas vidare. Den har behandlats i enlighet med de vanliga arbetsrutinerna i OKW, dvs. lästs av Warlimont och Jodl, som fäst sina signaturer på den. Den senare har därvid reagerat negativt. I en irriterad randanmärkning skriver Jodl: ”Vad angår detta kvartermästaravdelningen? (Was hat das mit der Quartierm. Abt. zu tun?)”³⁰

Den 16 december 1944 hade tyskarna inlett den stora Ardenneroffensiven i väster med målet att åstadkomma en avgörande försvagning av västmakternas arméer. Genom ett överraskande angrepp uppnåddes vissa initialframgångar och de fientliga stridskrafterna hamnade i en svår situation. I slutet av månaden bröts emellertid den tyska offensiven. Den 1 januari 1945 inleddes också en tysk offensiv i Elsass. Den noterade även vissa initialframgångar. Den 9 januari rapporterades emellertid till OKW att offensiven kört fast. Följande dag, den 10 januari, ägde en konferens rum hos Hitler. En knapphändig och ofullständig notis talar om att därvid bl.a. frågan om Sveriges krigsinträde dryftades. Utrikesminister Ribbentrops ständiga representant hos Hitler, ambassadör Hewel, överlämnade en rapport angående frågan Sverige/Skandinavien. Jodl framhöll därvid som sin mening, att man inte borde göra något utöver att anställa överväganden

²⁹ Jfr omdömena om Thörnell, se ovan avsnitt 2.

³⁰ Wehrmachtführungsstab Qu (artiermeisterabteilung) 2 (Nord), Vortragsnotiz betr. Schweden 5.1.1945, Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg: RW/v. 654 (OKW 1604).

rörande den situation, som kunde uppkomma.³¹ Beträffande Sverige föreligger också från den 10 januari 1945 en notis i sjökrigsledningens krigsdagbok, enligt vilken följande rapport ingått från Hitlers högkvarter. Efter föredragning av Jodl hade Hitler beslutat att "keine vorbereitenden Massnahmen gegen den Kriegseintritt Schwedens getroffen werden sollen, da ein solcher Fall für unwahrscheinlich gehalten wird". I notisen tillägges: "Die weitere gedankliche Vorbereitung eines solchen Falles dürfte von dieser Entscheidung nicht betroffen sein."³²

Uppenbarligen är det detta beslut Schramm hänvisar till, varvid han lämnat en felaktig datumangivelse för beslutet (9 februari). Under alla omständigheter kan vi konstatera, att Hitler omkring den 10 januari 1945 beslutat, att undersökningarna i OKW rörande ett krig mot Sverige ej skulle resultera i några praktiska krigsförberedelser, varunder man brukade innefatta utfärdandet av operationsorder.

Att undersökningar rörande en invasion i norr fortsatt även vid denna sena tidpunkt av kriget framgår av redogörelsen från en konferens hos Hitler den 24—25 januari 1945. Vid denna höll Jodl en föredragning angående erfarenheter av ett krigsspel, vilket behandlat en invasion på Jylland. Det hade anordnats av militärbefälhavaren i Danmark den 20—21 januari. I anslutning till föredragningen betonade Dönitz Själlands betydelse. Han framhöll faran ur sjöstrategisk och politisk synvinkel om det kom i engelska händer samt vikten av att Tyskland tedde sig starkare i Kattegatt och Skagerack än vad som motsvarade verkligheten. I detta syfte hade marinen spelat motsvarande underrättelser i händerna på den utländska underrättelsetjänsten.³³ Den återupptagna allierade framryckningen i väster minskade emellertid faran för en allierad invasion i norr. Den 15 februari 1945 framhöll Dönitz, att han betraktade risken för en landstigning i Norge eller Danmark som ringa. Han hänvisade därvid till västmakternas koncentration på landfronten i väster.³⁴

Beträffande Sverige konstaterades den 12 februari i sjökrigsledningens krigsdagbok, att man "für den Fall eines Kriegseintritts Schwedens" anställt "Vorüberlegungen" vid sjökrigsledningen och Marineoberkommando Ostsee. På grund av obetingade sekretesskrav samt ringa resurser hade det varit nödvändigt att

³¹ Sammanställning av Schramm över utvecklingen i väster, Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht (Wehrmachtführungsstab), vol. IV: 2, s. 1350 f; Uppteckning över konferens den 10.1.1945, tryckt i Hitlers Lagebesprechungen s. 802.

³² Kriegstagebuch der Seekriegsleitung Teil A Januar 1945, Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg: III M 1000/65.

³³ Uppteckning över konferens den 24—25.1.1945, tryckt i Lagevorträge des Oberbefehlshabers der Kriegsmarine vor Hitler 1939—1945, s. 638 f. Synpunkter på krigsspelet föreligger även i en promemoria från operationsavdelningen i OKW den 23.1.1945, OKW WFSt Qu (artiermeisterabteilung), Versorgung, Sep. 44—Apr. 45, Bundesarchiv/Militärarchiv: RW 4/v. 652.

³⁴ Uppteckning över konferens den 15.2.1945, *ibid.*, s. 653 f.

starkt inskränka alla förberedelser mot Sverige. Vissa långfristiga förberedelser hade dock kunnat göras, vilka var av betydelse inte endast vid ett eventuellt svenskt krigsinträde utan även för de operativa behoven i östersjöområdet. Dessa innefattade dels en utbyggnad av kustförsvaret, särskilt på östra Jylland samt vid Bältens och Öresunds norra utlopp, dels en förstärkning av de tyska minspärrarna i Skagerack. Vidare avsågs en utbyggnad av försvaret på öarna Läsö och Bornholm. (Det anmärktes, att det däremot inte fanns medel till förfogande för att bygga ut försvaret på Anholt.)

Det hette, att de tankemässiga förarbetena väsentligen var färdiga och att sjökrigsledningen avsåg att t.v. avsluta dem. Någon utvidgning av kretsen av initierade skulle ej mer ske. Inte heller avsåg man att dra in andra vapengrenar.³⁵ Planläggningen rörande ett krig med Sverige synes därmed ha upphört för marinen del.

Dönitz' uppgift den 15 februari rörande manipulering av motståndarens bild av de egna styrkeförhållandena är intressant som erinran om de metoder, som tillgreps under kriget, inte minst under dess desperata slutskede.³⁶ Till dessa hör också användningen av nya terror-vapen.³⁷ De flygplansliknande V 1 projektilerna började användas för bombning av London i juni 1944. I september 1944 sattes de första V 2-raketerna in. Deras räckvidd uppgick vid krigsslutet till 370 km.³⁸ Från raketförsöksstationen i Peenemünde kunde således södra Sverige täckas — däremot inte Stockholm, som nämns i förslaget från OKW:s kvartermästaravdelning den 5 januari 1945.

Kvartermästaravdelningen var beträffande de olika hemliga specialvapen, som utvecklats i Tyskland, involverad i frågor rörande produktion, lagring etc. I

³⁵ Kriegstagebuch der Seekriegsleitung Teil A, Februar 1945, Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg: III M 1000/66.

³⁶ Den 10.1.1945 meddelades vid en konferens i sjökrigsledningen att OKW utfärdat en särskild order beträffande handhavandet av nyheter för att vilseföra fienden. Kriegstagebuch der Seekriegsleitung Teil A 10.1.1945, Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg: III M 1000/65.

³⁷ I detta sammanhang bör också nämnas kemiska stridsmedel. Bland bevarat aktmaterial från kvartermästaravdelningen föreligger från februari—april 1945 en omfattande korrespondens kring frågan hur man skulle förfara med de uppenbarligen omfattande förråden av dylika stridsmedel, däribland avancerade former. Därvid var man som framgår bl.a. av en promemoria från OKW:s organisationsavdelning den 15.4.1945 medveten om att fienden förfogade över motsvarande vapen. Med hänsyn till den fientliga flygöverlägsenheten och Tysklands på trångt område sammanträngda civilbefolkning och militära installationer måste man undvika att motståndaren gavs välkommen förevändning att sätta in kemiska stridsmedel. I samband med fiendens snabba framryckning uppstod risk för att lager av gasammuniton genom egna eller fientliga stridshandlingar oavsiktligt detonerade. Ansträngningar gjordes för att undvika detta. OKW, Wehrmachtführungsstab, Quartiermeisterabt. 2, Gaskriegsvorbereitung, OKW 123, World War II Records Division, National Archives, Washington D.C. USA: film T-77/782.

³⁸ Der Kampf der V-Waffen gegen England, kommentar (tillkommen efter kriget) i Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht (Wehrmachtführungsstab), vol. IV: 1, s. 971.

augusti 1944 hade avdelningen fått en skarp reprimand av Jodl för att den inte var tillräckligt aktiv och för att den inte kom med egna förslag.³⁹ Den hade således all anledning att försöka rehabilitera sig. Dess — tydligen upprepade — förslag beträffande utnyttjandet av V 1- eller V 2-vapnet mot Sverige kan möjligen ses mot denna bakgrund.⁴⁰

Den operativa användningen av V 1- och V 2-vapnet sorterade emellertid under OKW:s operativa avdelningar. Förslaget inkräktade således på deras kompetensområde. Detta kan ha varit anledningen till den irritation Jodl uttrycker i sin randanmärkning.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera, att en planläggning rörande ett krig med Sverige fortsatt under hela perioden 1943—45, fram till krigets allra sista månader. Även under denna period visas från vissa håll inom marinen och AOK Norwegen intresse för att lösa uppgifterna offensivt. Krigsutvecklingen tvingar emellertid alltmer till ett uppgivande av dylika ambitioner.

³⁹ Chefen för kvartermästaravdelningen till ställföreträdande chefen för Wehrmachtführungsstab 18.8.1944, OKW, Quartiermeisterabteilung, Vorbereitung für die Verteidigung des Reiches, Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg; RW 4/v 702.

⁴⁰ Ett sista förslag rörande förberedelser mot Sverige är tydligt knutet till kompetensvister. Ledaren för den civila administrationen i Norge, rikskommissarien Terboven, framlade i slutet av februari 1945 en rad förslag beträffande försvaret i Norge till chefen för Hitlers partikansli, Bormann, vilken vidarebefordrade dem till Führern. Denne i sin tur lät pröva förslagen i OKW. Dess chef Keitel erhöll dem den 28 februari. Förslagen gick bl.a. ut på att en försvarslinje — tydligt riktad mot ett anfall från Sverige — skulle byggas ut längs floden Glomma och att denna uppgift skulle anförtros (den med Terboven nära lierade) ledningen för SS och polistrupperna i Norge. Själv skulle Terboven vid en isolering av Norge utses till ställföreträdande överbefälhavare. Keitel gick omedelbart emot dessa förslag. Han konstaterade i randanmärkningar att Terboven redan 1943 gjort en liknande framstöt i kompetensfrågor. Detta hade då lett till en långvarig tvist med OKW (Jfr *Zienke*, s. 266). I ett internt PM utarbetat i OKW den 4 mars konstaterades att Terboven icke tagit upp frågan om en Glomma-linje med AOK Norwegen. Han hade således gått bakom ryggen på detta och i stället vänt sig parti-vägen i Berlin. En svensk attack genom de norska bergsområdena var endast möjlig längs de fåtaliga vägarna och järnvägarna. Det kom således an på att upprätta djupa spärställningar längs vägar och järnvägar, inte att bygga ut någon tvärgående ”linje”. OKW (Wehrmachtführungsstab) hade redan anbefallt skapandet av dylika spärställningar i telegram till trupperna i Norge, vilka handlat i enlighet härmed. Tidigare längs den svenska gränsen förlagda polistrupper hade också avlösts och ersatts av arméförband ”mit Blickrichtung nach Schweden”. Om man anförtrodde dessa förband en utbyggnad av Glomma-linjen i enlighet med Terbovens förslag skulle detta betyda en uppsplittring av befälsorganisationen för försvaret i Norge. Med tydlig udd mot partifunktionärerna anmärktes att det redan fanns tillräckligt med instanser i Norge som hade specialbefogenheter. Vidare skulle det innebära att militära organ i form av spanings- och befästningstrupper måste ställas till förfogande under de nämnda civila organen. Synpunkterna sammanställdes den 6 mars av kvartermästaravdelningen till en skrivelse från Keitel till Bormann. Av denna framgår det (genom en handskriven ändring av Jodl) att Hitler redan godkänt utbyggnaden av spärställningar i Norge i enlighet med OKW:s förslag. Terbovens förslag synes således redan ha varit överspelat. Promemoria till Keitel med randanmärkningar av Keitel, daterade 28.2.1945; promemoria från kvartermästaravdelningen till operationsavdelningen (arméförenten) 2.3.1945; promemoria 4.3.1945; Keitel till Bormann 6.3.1945. Aktstyckena finnes i Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg; RW 4/v 714.

Sammanfattning och slutsatser

Den analys vi tidigare gjort av en tysk operationsstudie från första världskriget och den undersökning vi här slutfört av tysk operativ planläggning under det andra världskriget möjliggör vissa jämförelser. Vintern 1942—43 bildar på liknande sätt som vintern 1916—17 en vattendelare i Sveriges förhållande till de krigförande parterna. Efter en politik, som utmärkts av stora tillmötesgåenden gentemot Tyskland, börjar den svenska attityden bli kärvare. Detta sker samtidigt med stora svängningar i krigslyckan och ett ökande tryck från västmakterna. Den planläggning mot Sverige, som äger rum vid båda tillfällena, synes således stå under intryck av förändringar eller befarade förändringar i de svensk-tyska relationerna. Därmed upphör emellertid i stort sett överensstämmelsen.

Studien från vintern 1916—17 hade avrätt från invasion och i stället förordat andra åtgärder (handelsblockad etc.) som bekämpningsmedel mot Sverige. Till grund för denna rekommendation låg en hög uppskattning av det svenska försvaret, av den inre sammanhållningen, försvarsandan etc. i Sverige, av behovet av trupper för att genomföra en invasion — beräknat till en halv miljon man — samt av svårigheterna att avvara dessa trupper från andra krigsskådeplatser. Planläggningen 1942—43 inriktas på en invasion. En förändring måste således ha ägt rum, antingen beträffande det svenska försvarets styrka eller i de grundläggande föreställningar, som styrte den tyska planläggningen.

Sverige hade reducerat sitt försvar genom nedskärningar under mellankrigstiden. Uppfattningen om försvarets avskräckande effekt växlar emellertid starkt i de bedömningar, som göres från tysk sida, beroende på vilken stab som stått för bedömningen. Detta tyder på att denna faktor inte varit avgörande.

Tyskland befann sig 1942—43, efter erövringen av Danmark och Norge, i ett helt annat utgångsläge gentemot Sverige än vad det gjort 1916—17, men krafterna var i båda fallen starkt bundna på olika fronter. De kunde ej frigöras för någon längre tid. Planläggningen 1942—43 bygger emellertid på blixtkrigskonceptionen, på föreställningen om en tidsmässigt och numerärt starkt begränsad insats med elitförband och teknologiskt avancerade stridsmedel, under utnyttjande av överraskningens och de nya vapnens chockeffekt. Vår undersökning har visat, hur det redan vintern 1939—40, dvs. före ockupationen av Danmark och Norge, fanns öppenhet för ett blixtkrig mot Sverige i en studie tillkommen inom den militära administrationen.

Blixtkrigskonceptionen synes därvid ha fungerat inte bara som ett paradigm, inom vars ram angreppsplaner kunde utveckla sig, utan i viss mån också som ett medel för styrning och manipulering av omgivningen, i detta fall Sverige. Under intryck av de stora framgångarna för blixtkriget i början av kriget tycks den ha påverkat den svenska militärledningen. Den präglar 1942—43 dess bedömning och hållning gentemot riskerna i samband med en konflikt med Tyskland och

därmed dess inställning till eftergifter gentemot tyska krav. Detta synes i sin tur ha bidragit till att skapa bilden av ett lätt besegrat Sverige hos blixtkrigets anhängare.⁴¹

I förlängningen av blixtkrigskonceptionen med dess tilltro till den avgörande betydelsen av teknologiskt avancerade stridsmedel ligger det genombrott för en ännu mer avancerad militär teknologi, vilken ägde rum under krigets senare hälft. Marinen satsade energiskt på snorkelubåtarna. Det finns också uttryck för att man där på vissa håll var mycket öppen för en insats av det nya raketvapnet. Den 3 november 1943 ägde en konferens rum i sjökrigsledningen angående invasionsförsvaret i Frankrike. Operationsofficern i operationsavdelningen framhöll därvid raketvapnet som det enda stridsmedel, vilket under den endast korta frist som beräknades stå till förfogande för en förstärkning av invasionsförsvaret kunde produceras i tillräcklig omfattning och byggas upp utan omfattande förarbeten.⁴² Kring årsskiftet 1944—45 gjorde Tyskland i form av Ardenneroffensiven ett försök att genom en överraskande aktion upprepa blixtkrigssegrenarna från år 1940. I detta sammanhang togs i OKW initiativ att utnyttja raketvapnet som avskräckningshot mot ett svenskt krigsinträd. Det emanerar från samma underorgan (kvartermästaravdelningen), som våren 1940 tänkt sig möjligheten att utvidga den planerade aktionen mot Danmark och Norge till att också beröra Sverige.

Från sommaren 1943 gjorde frontutvecklingen, att inga trupper ens kortvarigt kunde avvaras för ett angrepp mot Sverige. Trots detta fortsatte länge efter denna tidpunkt överväganden i linje med de gamla invasionsplanerna att dyka upp. Detta visar, hur djupt tilltron till blixtkrigskonceptionen var rotad på vissa håll. Konstaterandet är särskilt viktigt, eftersom man brukar framhålla, hur den tyska krigsindustrin från våren 1942 ställdes om från inriktning på mera begränsat blixtkrig till inriktning på totalt utmattningskrig.⁴³ På det operativa planet var kombinationer mellan olika strategiska inriktningar möjliga och aktuella både före och efter detta datum.

Därvid bör det observeras, att inställningen var djupt splittrad på tysk sida beträffande såväl blixtkrigskonceptionen som dess speciella tillämpning gentemot

⁴¹ Beträffande styrning som en informationsprocess se *G. Vickers, The Art of Judgment*, London 1965, s. 15; *P. Stevrin, Samhällsstyrning — utveckling och tillämpning av en föreställningsram för analys av de statliga myndigheternas styrning av samhället*, Lund 1974, särskilt s. II: 25. Angående betydelsen av bilden av en motspelare i internationell politik samt av manipuleringen av denna bild se *Robert Jervis, The Logic of Images in International Relations*, Princeton, New Jersey, 1970.

⁴² Kriegstagebuch der Seekriegsleitung Teil A, November 1943, Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg: II M 1000/51.

⁴³ Se t.ex. *Alan S. Milward, "Der Einfluss ökonomischer und nichtökonomischer Faktoren auf die Strategie des Blitzkrieges"*, i *Wirtschaft und Rüstung am Vorabend des Zweiten Weltkrieges*, ed. Friedrich Fortmeier och Hans-Erich Volkmann, Düsseldorf 1975, s. 189 ff.

Sverige. Blixtkrigskonceptionen var särskilt knuten till det nya centrum för planläggning som uppstod strax före det andra världskriget i form av OKW. Vissa personer och underorgan i OKW och marinen engagerade sig tidigt för tanken på ett angrepp mot Danmark och Norge vintern 1939—40 och det synes ha varit inom samma kretsar som tanken på ett angrepp mot Sverige aktualiserades vid denna tidpunkt. Det var också OKW samt marinen, som engagerade sig i planläggning mot Sverige 1942—43, särskilt OKW genom sitt underställda organ, AOK Norwegen. Chefen för OKW:s operativa sektion, Jodl, var bland dem som vintern 1939—40 uttryckligen och tidigt förklarat sig öppen för ett angrepp mot Norge. Till dessa hörde också den dåvarande arméreferenten i OKW:s operationsavdelning, Lossberg.⁴⁴ 1942—43 intog denne som operationsofficer vid AOK Norwegen en central position vid planläggningen mot Sverige.

Generalstabens operativa akter är i största utsträckning förlorade. Vi kan således inte med hjälp av dem utläsa, hur den förhållit sig till en krigsutvidgning till Sverige. Vi kan emellertid konstatera, att generalstabschefen Halder på hösten 1939 ställde sig absolut avvisande till en sådan liksom överhuvud till ett angreppskrig i Skandinavien. Generalstabens underrättelseavdelning gav kontinuerligt uttryck för en hög uppskattning av det svenska försvarets avskräckande effekt samtidigt som den också ända till krigets allra sista månader tydligt försökte förmedla intrycket att ingen fara hotade i form av ett svenskt krigsinträd.

Dess agerande beträffande Sverige skiljer sig starkt från det, som nyligen konstaterats beträffande Ryssland. Hans-Heinrich Wilhelm har visat, hur underrättelseavdelningens bedömningar var ägnade att ge en alltför låg uppfattning om det ryska försvarets styrka.⁴⁵ Generalstaben gjorde hösten 1939 ett långvarigt och segt motstånd mot det planerade blixtkriget mot Frankrike. Jämfört härmed synes det endast ha gjort obetydligt motstånd mot planerna 1940—41 för ett blixtkrig mot Ryssland.⁴⁶ Ett fälttåg mot Ryssland var ett led i en kontinental strategi, anpassat till generalstabens erfarenhet och kompetens på ett helt annat sätt än de andra alternativ för krigföringen som var aktuella. Det var också den

⁴⁴ Se *Gemzell*, *Organization, Conflict, and Innovation*, s. 398 ff. Warlimont uppger i sina memoarer att Lossbergs bedömningar spelade en viktig roll bl.a. under den tyska krisen vid Narvik i april 1940. *Walter Warlimont*, *Im Hauptquartier der deutschen Wehrmacht 1939—1945: Grundlagen, Formen, Gestalten*, Frankfurt am Main 1962, s. 93 not 31, 231. Warlimont framhåller överhuvud Lossbergs djärva och självständiga initiativförmåga. *Ibid*, s. 112. I samband med omorganisationen av OKW den 1 januari 1942 begärde Hitler att Lossberg skulle förflyttas till AOK Norwegen. Denna faktiska degradering sätter Warlimont i samband med att Lossberg i Hitlers ögon varit alltför kritiskt självständig (särskilt i samband med händelserna vid Narvik). *Ibid*, s. 231.

⁴⁵ *Hans-Heinrich Wilhelm*, "Die Prognosen der Abteilung Fremde Heere Ost 1942—1945", i *Zwei Legenden aus dem dritten Reich*, Schriftenreihe der Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte, 28, Stuttgart 1974, s. 7—75.

⁴⁶ Se t.ex. *Hans-Adolf Jacobsen*, "Einführung", i *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht (Wehrmachtführungsstab)*, Vol. I, s. 81 E ff; *Wilhelm*, s. 12 ff.

enda krigsskådeplats, vars operationer förblev under generalstabens ledning — alla övriga lades under OKW. Detta antyder, att olika organisatoriska intressen på ett komplicerat sätt grep in i planläggningen och påverkade inställningen till både krigets inriktning och dess omfattning. Som viktigt resultat av undersökningen kan vi konstatera, att det inom den tyska militära administrationen fanns individer och organ med öppenhet för en krigsutvidgning till Sverige under två kritiska faser av det andra världskriget. Den första gäller krigets tveksamma upptakt vintern 1939—40, den andra dess vändpunkt vintern 1942—43. Vid båda tillfällena var frågan om krigets fortsatta förlopp och utformning akut. Vintern 1939—40 synes det ha rört sig om överväganden på en mycket underordnad nivå. Utvecklingen av angreppet mot Danmark och Norge 1940 visar emellertid, hur även initiativ från låga nivåer snabbt kan vinna framgång. Hösten 1939 grep marinchefen Raeder om dylika initiativ vid sitt engagement för ett basförvärv i Norge och våren 1940 engagerade de även OKW samt Hitler.⁴⁷

Överhuvud synes vissa lägre nivåer inom den militära administrationen tidigt ha accepterat förändringar i form av en krigsutvidgning. Vi kan här ytterligare nämna t.ex. det förslag OKW:s kvartermästaravdelning (Gruppe L IV) producerade beträffande Sverige år 1940 samt planläggningen mot Sverige vintern 1942—43 vid AOK Norwegen. Dess operationsofficer, överste Lossberg, hade på motsvarande post i OKW:s operationsavdelning — enligt vad han själv uppgivit på eget initiativ — sommaren 1940 lagt fram en studie, som fäste uppmärksamheten på och optimistiskt bedömde möjligheterna i ett fälttåg mot Ryssland. Det samma gäller en annan stabsofficer av motsvarande grad och ställning, stabschefen vid 4. armööverkommandot (AOK 4), överste Blumentritt, som hösten 1940 också presenterade en studie rörande krigföring mot Ryssland.⁴⁸ Den organisatoriska rollen och rolluppfattningen synes således ha varit av kritisk betydelse för initierandet av förändringar, som innebär accepterandet av nya dimensioner av kriget.

German Military Planning in World War II: the Case of Sweden

A considerable escalation in the intensity and extent of the struggle characterised developments during both World Wars. This implies a change which is perhaps greater and more important than the actual outbreak of war. Anyhow, the reasons for the escalation need to be clarified. This is pointed out, as regards the First World War, in a "Trial Balloon" in the March 1975 issue of the *Journal of Modern History*. The present

⁷⁴ Se *Gemzell*, Raeder, Hitler und Skandinavien, s. 386 ff. Ett annat exempel är den plan för ett fälttåg i väster ("Sichelschnitt"-planen) vilken hösten 1939 presenterades av stabschefen vid Heeresgruppe A von Manstein. Se *Hans-Adolf Jacobsen*, Fall Gelb: Der Kampf um den deutschen Operationsplan zur Westoffensive 1940, Veröffentlichungen des Instituts für europäische Geschichte Mainz, 16, Wiesbaden 1957.

⁴⁸ *Wilhelm*, s. 13.

author contends that attention also needs to be drawn to the problem in World War II. An examination of the intensification and extension of the struggle must include a reconstruction of the alternative plans of action worked out within the framework of military strategy. To what extent did the planners accept or reject new dimensions of war? What deliberations determined the standpoints they adopted? As a test case, the German operational planning against Sweden is here investigated.

Details of German plans against Sweden during World War II appeared in the international literature from time to time and generally attracted attention in the Swedish press. So far, however, there has been no systematic examination of German military planning with regard to Sweden. The paper makes an attempt in this direction.

Germany military planning against Sweden is found during three periods: the winters of 1939/40 and 1942/43 and the years 1943—45. The idea of invasion appears in studies from the periods 1939—40 and 1942—43. In both cases thorough appraisals of suitable landing areas were made and, in addition for 1942—43, far-advanced attack preparations were also drawn up.

The investigations in 1939—40 seem to have been highly preliminary in nature. More advanced investigations and preparations with regard to a war against Sweden are first found during the period 1942—43, and again during the period 1943—45. The studies can be compared to a corresponding German investigation concerning operations against Sweden from winter 1916—17, i.e. from the First World War.

Similarly to the winter of 1916—17, the winter of 1942—43 constitutes a watershed in Sweden's relations to the warring parties. After following a policy characterised by extreme compliance with respect to Germany, the Swedish attitude hardened. This took place simultaneously with great fluctuations in the course of the war and increased allied pressure. Thus the planning against Sweden in both world wars seems to have been highly affected by changes in Sweden's attitude. By and large, however, points of agreement end there. The study from the years 1916—17 had advised against invasion, prescribing instead other measures (trade blockade etc.) as a means of combating Sweden. These recommendations were based on a high estimation of: the Swedish defence potential, the internal solidarity, defence morale etc. in Sweden; the need for troops to carry out an invasion (calculated at half a million men); and the difficulty of releasing these troops from other theatres of war.

The role played by the idea of invasion in the German studies from the Second World War indicates that a thorough change had occurred either in one or more of these respects or in the fundamental conceptions governing German planning. Here, it is important to insist that the idea of invasion in the studies from 1939—40 and 1942—43 is closely connected to the concept of *Blixtkrieg*, the idea of developing a ruthless attack force during a relatively short period of time, i.e. a temporally and numerically highly restricted effort with the aid of elite units supported by technologically advanced weapons systems. A final proposal from 1944—45 on the use of the V 1 and V 2 rockets as a threat against Sweden is in line with this approach.

The *Blixtkrieg* concept seems to have functioned as a paradigm, within which aggressive plans could develop and also as a means for steering and manipulating the environment, in this case Sweden. It influenced Swedish military leaders and their assessment in 1942—43 of the risks in connection with a German attack and thereby their attitude to concessions towards Germany. This in turn seems to have influenced the image the supporters of a *Blixtkrieg* had of the Swedish defence.

In this connection, however, it is important to realise that the German views both on *Blixtkrieg* and on its special application against Sweden were far from unanimous. The

concept of *Blitzkrieg* was associated particularly with the OKW which, together with the Navy, appears to have been especially involved in the planning against Sweden. At an early stage the General Staff opposed the idea of an offensive against Sweden. Through their Intelligence they maintained a deep respect for the deterrent effect of the Swedish defence throughout the war. The General Staff was also opposed to plans for a *Blitzkrieg* against Denmark and Norway, and against France at the beginning of the war. Their attitude to a *Blitzkrieg* against Russia, however, seems to have been less negative. This suggests that different organisatory interests influenced attitudes towards the direction and scope of the war in a complicated way. An important result of the present study is that during two critical phases of the Second World War, namely its hesitant prelude in the winter of 1939—40 and its turning-point 1942—43, there were military planners who were open to the idea of expanding the war by launching an offensive against Sweden. Regarding the 1939—40 period, these conclusions refer to lower echelons within the military administration. On the whole, certain lower levels appear early on to have accepted changes implying an extension of the struggle. This suggests that the organisatory role and role conception were of critical importance to the initiation of new dimensions of war.